

Møte for lukkede dører, Stortinget 15. februar 1930

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 15. februar 1930 kl. 10.00.

Præsident: Hornsrud.

Dagsorden:

1. Utenrikspolitiske meddelelser av stats- og utenriksministeren.
2. Referat.

Presidenten: Presidenten foreslår møtet satt for lukkede dører, og hvis ingen uttaler sig derimot - og da det er ikke skjedd - anser presidenten det for vedtatt.

Presidenten foreslår videre, at regjeringens medlemmer, utenriksråden og de i forretningsordenens § 54 nevnte personer, samt de representanter for pressen, som efter opgave fra Utenriksdepartementets pressekontor har adgang til utenrikske konferanser, gis adgang til møtet.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Sak nr. 1:

Utenrikspolitiske meddelelser av stats- og utenriksministeren.

Stats- og utenriksminister Joh. Ludw. Mowinckel:¹ Den årlige meddelelse om vår utenrikspolitikk kommer kanskje litt senere i år enn sedvanlig; men jeg har ment det var riktig å avvente utenrikskomiteens formanns tilbakekomst fra Genf. Så særlig meget nytt er det ikke i år; men det er dog adskillige ting som har en viss interesse - dels å ta op igjen fra ifjor og dels nye ting, som det kan være av betydning for Stortingets medlemmer å bli kjent med.

Folkeforbundet.

Jeg vil begynne med å nevne vårt arbeide i folkeforbundet. Der er jo riktignok avgitt en meddelelse om dette arbeidet, som vil bli behandlet for åpne dører; men det er et par ting som jeg her gjerne vil nevne. Et av de spørsmål som den norske delegasjon ganske spesielt tok op på fjorårets møte, var den påtenkte nye internasjonale bank, den bank, som er en følge av Young-planen, og som den gang var tenkt å bli en bank over hvilken utelukkende de store krigførende makter skulde ha herredømme. Denne banks oppgave strakte sig imidlertid vidt ut over det direkte krigsoppgjør, det direkte gjeldsoppgjør. Hadde den innskrenket sig til det, vilde den ha vært oss andre forholdsvis uvedkommende. Men den var gitt som oppgave et vidspent felt langt utover de deltagende land og en virksomhet som, virkeliggjort, utvilsomt vilde kunne øve den største innflytelse også på utenforstående lands økonomi, pengevesen,

¹ Herfra gjengitt etter trykt, hemmelig referat.

forretningsliv. Derfor tok Norge op spørsmålet om det ikke burde overveies, at banken burde komme i en viss organisk forbindelse også med andre land enn de den direkte vedrørte, og det lyktes gjennom dette norske initiativ å få saken ganske utførlig behandlet både i vedkommende kommisjon og i folkeforbundet. Den resolusjon som Norge fremsatte, måtte visstnok tas tilbake, tiltross for at den var støttet av forskjellige andre land som Danmark, Polen, Finnland, Spania og Holland, men det blev gjort under den forutsetning, at spørsmålet allikevel skulde komme op under det endelige planleggende arbeide som kort tid efter skulde finne sted i Basel. Og resultatet er blitt hvad jeg vil kalle forholdsvis tilfredsstillende, idet der er åpnet adgang for alle lands nasjonalbanker til å være med i den internasjonale bank og derved få anledning til å delta i valget av rådsmedlemmer og derigjennem igjen få øve en viss innflytelse. Vi har opnådd å komme i direkte kontakt med denne internasjonale bank, - en ting, som sikkert vil vise sig i fremtiden å være av den aller største betydning.

Et annet spørsmål som det for en stor del skyldes norsk initiativ er tatt op, og som også bør nevnes, det er omorganisasjonen av sekretariatet, undersøkelsen av en enklere og mer praktisk og fremfor alt mer objektiv administrasjon for hele folkeforbundet. I den komité som er nedsatt med dette formål er jo hr. Hambro valgt inn som medlem, og komiteen har nettop hatt sitt første møte. Hvor langt den når frem vet vi ikke. Men ganske sikkert er det at Norges innsats på dette område har vært av ganske stor betydning, og jeg mener ut fra hele arbeidets art at det er riktig å nevne det i forbindelse med dette møte her idag.

Vårt freds- og voldgiftsarbeide.

Forøvrig er vårt almindelige politiske arbeide gått frem efter de tidligere optrukne linjer. Generalakten og Kelloggpakten blev der jo ifjor fremlagt en meddelelse om til Stortinget; i år kommer det supplerende forslag om tilslutning også til kap. III i generalakten. Om Kelloggpaktens innforliven i folkeforbundets pakt og de endringer som kanskje må foretas for at dette skal kunne skje foregår det underhandlinger mellem de 4 nordiske land.

Hvad voldgiftsarbeidet angår, er nu voldgiftstraktatene med de Forenede Stater og med Spania trådt i kraft, og det vil bli forelagt til ratifikasjon alt omfattende traktater med Italia, Tsjekko-Slovakiet og Polen. Enn videre er man kommet til enighet med Østerrike om en traktat som svarer til generalakten, altså en alt omfattende voldgiftstraktat, som vil bli undertegnet i en nær fremtid. Fra den islandske regjering har den norske regjering mottatt forslag om en alt omfattende voldgiftstraktat i alt vesentlig overensstemmende med de voldgiftstraktater som er avsluttet med de øvrige nordiske land. Det sier sig selv, at den norske regjering har stillet sig meget velvillig til tanken. Den eneste forskjell mellem den islandske traktat og de øvrige nordiske vil være den at den islandske regjering ikke ønsker en fast og obligatorisk forliksbehandling av ikke-rettslige tvister, men ønsker at den slags forliksbehandling bare skal være fakultativ. Dette

skyldes visselig praktiske hensyn for Island, som hvis det skulde gå inn på obligatoriske og faste forliksnevnder i sine traktater, like frem vilde ha vanskelig for å skaffe de dertil egnede menn. - Med Portugal er det praktisk talt også enighet om en alt omfattende voldgifts- og forlikstraktat. Den foreskriver forliksbehandling for alle tvister og domstolsbehandling av rettstvister og voldgiftsbehandling av ikke-rettstvister. Voldgiftsretten avgjør saken ex æquo et bono. - Med Uruguay er det fra norsk side foreslått at det skal avsluttes en konvensjon overensstemmende med generalakten. - Et traktatsspørsmål av denne art er reist mellom Storbritannia og oss. Den forholdsvis innskrenkede voldgiftsavtale som vi hadde med Storbritannia fra 1904, utløp den 9. nov. 1929, og vi forespurte derfor fra norsk side om den britiske regjering kunde tenkes å ville slutte, helst en alt omfattende, men iallfall en mer omfattende voldgiftsavtale enn den tidligere. Den britiske regjering svarte imidlertid, at da den nu slutter sig til den fakultative bestemmelse i folkeforbundets domstolsvedtekter, synes den at det foreløpig kan ha sitt forblivende med det. Den fakultative bestemmelse er jo praktisk talt om ikke en alt, så meget omfattende voldgiftsavtale. De forsøk som også fra Danmarks side underhånden har vært gjort på å nå til en mer vidtgående spesiell voldgiftsavtale, har ikke ført til noget resultat. Like overfor den danske minister Munch har den britiske, Henderson, uttalt, at man må huske på at det hele britiske rikets dominions henger sammen med moderlandet i disse spørsmål, og at han finner det vanskelig å reise dette om spesiell voldgiftsavtale nu når de skulde få ratifisert den fakultative klausul. Dermed har det foreløpig måttet ha sitt forblivende. I september underskrev Storbritannia i Genf den fakultative bestemmelse under stor tilslutning og glede fra forsamlingens side. Den er imidlertid ennå ikke blitt ratifisert, men vil sikkert bli det.

Jeg nevnte ifjor at vi arbeidet også med spørsmålet om en voldgiftsavtale med Sovjet-Unionen. Det viste sig imidlertid at det ikke lyktes å nå frem. Sovjet-Unionen vil nødvendig inngå på voldgiftsavtale av den type som vi er vant til, eller i det hele tatt på nogen voldgiftsavtale. Vi har imidlertid hatt håp om, og har det fremdeles, at vi skal nå frem til en forliksmeglingsavtale, og jeg synes at det efter omstendighetene vilde være tilfredsstillende. Vi er nådd til enighet om ordlyden, men det gjenstår et meget vanskelig spørsmål, som det ikke er sikkert vi kan få løst. Saken er nemlig den, at Russland vil at den i traktaten foreslåtte forliksnevnd skal bestå av fire mann, to opnevnt fra hvert rike. Men vi mener - og det mener vi må være en forutsetning - at der må velges, på hvilken som helst objektiv og upartisk måte man måtte bli enig om, en opmann. Hvis ikke det blir tilfelle, vil en slik forliksmegling og den slags underhandlinger lett løpe ut i sandet. Hvert lands menn vil stå som advokater for hvert lands mening, og det hele vilde da bli nokså fåfengt. Det som imidlertid viser sig å være vanskelig, det er for Sovjet-Unionen å finne en helt objektiv institusjon som den har tillit til som utpeker av en helt objektiv og upartisk opmann. Dette føres der forhandlinger om, men med den føling som man i Sovjet-Unionen har like overfor de øvrige land

rent prinsipp-messig sett, kan jeg ikke si jeg ser meget forhåpningsfullt på, at der skal finnes en løsning. Den herværende russiske minister, madame Kollontay, interesserer sig imidlertid levende for spørsmålet, og det er jo mulig at man gjennom hennes innflytelse og hennes ønske om å nå frem virkelig når frem.

Vi har i årets løp undertegnet de nye vedtekter for den faste domstol for mellempfolkelig rettspleie, og de er blitt undertegnet av 50 stater. Norge har også undertegnet den samtidig vedtatte protokoll om Amerikas Forenede Staters tilslutning til undertegnings-protokollen, og denne protokoll er nu undertegnet av 51 stater. Det betegner et ganske vesentlig fremskritt i folkeforbundets arbeide, idet derigjennem de Forenede Stater er kommet med under domstolens virksomhet.

Internasjonale møter.

Vi har i årets løp latt oss representere ved en hel del konferanser, som også henger sammen med folkeforbundets arbeide. Således den tredje internasjonale konferanse i Paris om ophevelse av inn- og utførselsforbud. Denne konferanses resultater foreligger nu i en konvensjon som er tiltrådt av følgende land: Tyskland, Østerrike, Belgia, Danmark, de Forenede Stater, Storbritannia, Nord-Irland, Frankrike, Ungarn, Japan, Luxembourg, Norge, Nederlandene, Portugal, Schweiz, Jugoslavia, Italia og Rumenia - og er nu forelagt Stortinget til ratifikasjon.

Videre har vi latt oss representere på den internasjonale konferanse til utarbeidelse av overenskomst om behandling av utlendinger i Paris i november-desember ifjor. Slutningsprotokollen fra denne konferanse er sendt regjeringene til undersøkelse, og der vil bli tatt op spørsmål om en overenskomst på grunnlag av det. Den sak ligger imidlertid ikke godt an, og jeg tror det er et nokså langt lerret å bleke og at det vil vise sig vanskelig å få internasjonal overenskomst istand om disse spørsmål.

Vi har meddelt folkeforbundet at vi vil delta i den forberedende konferanse til behandling av det under forrige forsamling fremsatte forslag om toll-fred i en periode av to eller tre år, og den konferanses norske medlemmer reiste igår til Genf. Delegasjonens formann er, som tidligere har vært nevnt her i denne forsamling, tidligere stats- og utenriksminister Ivar Lykke, og dens øvrige medlemmer er direktør Gunnar Jahn, generalkonsul i Hamburg Maseng og byråchef Østbye fra finansdepartementet. Heller ikke til denne konferanses resultater knytter jeg store forhåpninger; men jeg mener at den allikevel kan ha adskillig betydning som innledning til en åpen diskusjon om disse spørsmål mellem de forskjellige land. Jeg hilser derfor med særlig glede, at konferansen i stor utstrekning kommer til å bestå av politisk innstillede menn, ikke bare eller først og fremst av teknikere. For skal man nå frem på dette område eller iallfall nå et stykke fremover, må mennesker med politisk innflytelse stå bak. Endelig en internasjonal konferanse som skal finne sted om ensartet lovgivning for vekslere og checks i mai måned i år. I mars måned vil det også under folkeforbundets ægide holdes en

meget stor og viktig konferanse i Haag. Det er den første kodifikasjonskonferanse, som skal ta opp til overveielse spørsmålet om kodifikasjon av regler og lovgivning omfattende nasjonalitet, sjøterritorie og statenes ansvar for skade som innenfor deres område tilføies utlendinger på person eller eiendom. Innbydelse til denne konferanse er sendt samtlige medlemmer av folkeforbundet og dessuten Brasil, Costa Rica, Danzig, Egypten, Equador, Amerikas Forenede Stater, Island, Meksiko, Monako, San Marino, Tyrkiet og Sovjet-Forbundet, - altså praktisk talt alle eksisterende stater. For vårt vedkommende møter dr. Ræstad, professor Castberg og høiesterettsdommer Alten. Kommisjonen må være tredelt, fordi selve arbeidet vil foregå parallelt for alle tre spørsmåls vedkommende. Der vil følge sakkyndige folk som er vel inne i disse spørsmål, for sjøterritoriets vedkommende således handelsråd Johannessen og kaptein Meyer. Det sier sig selv at dette er spørsmål som har den største interesse for vårt land. I den forbindelse kan meddeles, at sjøgrensekommisjonen, som blev nedsatt for nogen år siden, har avsluttet sitt arbeide for så vidt Norges sjøterritorium angår, og avgir en innstilling i to deler. Den omfatter en almindelig del og en spesiell del, den spesielle del, som er et meget omfattende arbeide, foreligger nu i korrekturavtrykk.

Våre arktiske interesser.

Jeg går nu over til våre arktiske interesser og begynner med Jan Mayen for ganske kort å meddele, at det ikke fra nogen av de makter som har mottatt notifikasjon om vår anneksjon av Jan Mayen, er reist nogen protest. De fleste land har nøid sig med å erkjenne mottagelsen uten å knytte nogen bemerkninger til notifikasjonen. Sovjet-Forbundet har meddelt, at det forbeholder sig sin opfatning med hensyn til realiteten i meddelelsen. Når vi gikk til okkupasjon av Jan Mayen, så var det jo ikke minst på grunn av den store værmeldingstasjon som vi hadde der oppe, og for å sikre den ro bl.a. hvor det gjaldt viltbestanden. Det har vist sig tilbøielighet til å utruste jaktekspedisjoner til Jan Mayen, og regjeringen har derfor i en provisorisk anordning måttet gå til en midlertidig fredning, som sikter på å hindre norske eller utenlandske ekspedisjoner i å drive jakt eller fangst på Jan Mayen uten dertil innhentet samtykke. Spørsmålet om en mer praktisk utnyttelse av Jan Mayen vil bli tatt opp til drøftelse i annen forbindelse. Det som særlig melder sig, er jo, om det vil bli mulig for overkommelige omkostninger å bygge en nogenlunde trygg havn på Jan Mayen.

Hvad vår selfangst i Kvitehavet angår, viser den tegn på å gå tilbake, idet det økonomiske resultat ifjor, ikke var så tilfredsstillende, og en hel del av disse skuter foretrekker nu å drive sildefiske. Vi har derfor kunnet gå med på, at den tonnasje som skal delta i kvitesjøfangst i 1930, reduseres fra maksimum 4 tusen til maksimum 3 tusen netto register tonn med maksimum 2 reiser pr. skute, og minimumsavgiften for de norske konsesjonshavere for dette år reduseres da fra 25 tusen til 18 tusen dollar, hvorhos man samtidig er blitt enig om at maksimumsfangsten av Grønlandssel i Østisen for 1930 fastsettes til 350 000 dyr for begge land tilsammen. I

forbindelse hermed er det gitt den norske forhandler bemyndigelse til å avgi en erklæring om at den norske regjering for sitt vedkommende ikke ut fra notevekslingen av 5. desember 1925, som sikret norske selfangere konsesjon på fangst i Kvitesjøfarvannene, vil gjøre nogen innvending mot at konsesjonsordningen gjennomføres for 1930 med disse her nevnte forandringer.

Så har vi spørsmålet om Franz Josefs Land. Som det vil erindres, inngav Norge i desember 1928 en note til Sovjet-Forbundet, hvori Norge protesterte mot forbundets dekret av 1926 om at Franz Josefs Land var russisk. På denne note er det ikke innløpet noget svar. Imidlertid har Sovjet-Forbundet, som det vil være bekjent, heist sitt flagg på Franz Josefs Land og har foretatt en ganske omfattende offisiell ekspedisjon dertil. Denne ekspedisjon har opprettet en fast meteorologisk stasjon og har opført overvintringshus. De to samtidige norske ekspedisjoner som blev utsendt til Franz Josefs Land, nådde ikke frem på grunn av ishindringer. Det utrustes imidlertid i år ny ekspedisjon, som forhåpentlig vil ha mer hell med sig, og vi hevder jo sterkt at Franz Josefs Land må opfattes som ingenmannsland med fri rett for norsk foretagsomhet uten nogen som helst innskrenkning. Vi har efter nøie å ha drøftet spørsmålet, ikke bedt vår sendemann i Moskva om å nedlegge en ny uttrykkelig protest mot flaggheisningen, idet vi er kommet til det resultat, at det klokeste er, at det blir beroende med den protest som ligger i Moskva, inntil den blir besvart. Så lenge den ligger ubesvart, er dens styrke ikke forminsket og vår rett hevdet. Vi hadde nødig lyst til å gjøre striden akutt omkring flaggheisningen i år og vi anser det i det hele tatt som en viss fordel, at Sovjet-Unionen ikke optar dette spørsmål til aktiv diskusjon. Anderledes vil saken stille sig, hvis der legges våre ekspedisjoner eller vår virksomhet på og under Franz Josefs Land nogen som helst aktive hindringer i veien. Det er imidlertid ennu ikke skjedd. Sovjet har dog på en måte forfulgt flaggheisningen, idet det under 18. november ifjor utferdiget en forordning om administrasjonen av øene i Nordishavet, deriblandt også Franz Josefs Land. Der skal ved eksekutivkomiteen for det nordlige område opprettes et "Råd for administrasjonen av øene i Nordishavet", som skal stå for det administrative og økonomiske styre av disse øer. Det er ikke tvil om, at der like over for forholdet her vil reise sig problemer, som vil kreve en nøie overveielse og formodentlig forhandlinger eller diskusjon med Sovjet. Det hadde da vært meget ønskelig, om landene hadde hatt en ordentlig forliksinstitusjon, som kunde ta op spørsmålene på det rettslige og historiske grunnlag, som vi mener er tilstede for oss i disse strøk.

Sverdrups øer.

Overensstemmende med drøftelser i Stortingets utenriks- og konstitusjonskomité den 15. april 1929 har utenriksdepartementet meddelt kaptein Otto Sverdrup, at den norske regjering ikke akter å gjøre krav gjeldende på suveréniteten over Sverdrups øer, og at regjeringen på eventuell forespørsel fra den kanadiske regjering vil gjøre denne bekjent hermed. En erklæring av denne art vilde samtidig

inneholde forbehold om, at for så vidt strøkene blev åpnet for fangst eller annen utnyttelse, måtte norske borgeres interesser sikres. Kaptein Sverdrup har senere forhandlet med dr. C.D. Skelton, undersecretary of state of Canada, og utenriksdepartementet har til hans assistanse anmodet vår sendemann i Paris, Wedel Jarlsberg, om uoffisielt å gi ham den hjelp han måtte trenge. Kanada er som bekjent representert i Paris ved en sendemann. Wedel Jarlsberg gjorde Sverdrup opmerksom på, at en sum som denne hadde tenkt på, 400 000 dollar, kunde det ikke være tale om. Sverdrup fortalte, at dr. Skelton samme dag hadde budt ham 25 000 dollar. Han erklærte på forespørsel fra sendemannen, at han vilde være fornøid med 100 000 dollar, og dette blev under en samtale, som Wedel Jarlsberg hadde med den kanadiske justisminister Leponte samt dr. Skelton, meddelt disse. Den førstnevnte av disse herrer lovte å medvirke til, at man skulde opnå en mest mulig tilfredsstillende løsning av spørsmålet. Sverdrup meddeler så den 30. januar i år, at der nu foreligger et tilbud fra den kanadiske regjering om en godtgjørelse til ham av 25 000 dollar en gang for alle og dessuten en årlig godtgjørelse av 2500 dollar. Sverdrup meddelte at han foreløpig ikke aktet å godta tilbudet, men vilde holde fast på sitt krav om 100 000 dollar. Han aktet å konferere med professor Nansen om saken. Den samme dag var den britiske sendemann efter opdrag av sin regjering hos mig, og han meddelte da, at den britiske regjering gikk ut fra, at Norge vilde anerkjenne den britiske (kanadiske) regjerings krav på polaregnene nord for Kanada. Det var ved den leilighet han meddelte, at den britiske regjering hadde anerkjent vår anneksjon av Jan Mayen - dog uten dermed å ville anerkjenne våre anneksjonsgrunner. Den britiske regjering, sa han, fant det rimelig at kaptein Otto Sverdrup fikk en kompensasjon for sine opdagelser i disse strøk, og han kjente til, at den kanadiske regjering hadde gjort kaptein Sverdrup, hvad han kalte for et favorabelt tilbud. Jeg svarte, at jeg kjente til, at der var gjort et tilbud, men at jeg ikke hadde nogen mening om, hvorvidt tilbudet kunde karakteriseres som favorabelt. Og hvad angikk hovedsaken i spørsmålet, så sa jeg, at på det kunde der ikke svares, før spørsmålet var drøftet i regjeringen, men at jeg allerede på det nuværende tidspunkt vilde si, at Norge av prinsipielle grunner tok sterk avstand fra enhver anerkjennelse av krav på land, hvor anerkjennelsen kunde påberopes for det såkalte sektorsystem. Spørsmålet vil i sin tid måtte drøftes også med Stortingets konstitusjons- og utenrikskomité. Dette var en muntlig konversasjon, og den britiske sendemann sa, at han gikk ut fra, at han i sin tid kunde få et muntlig svar, hvorefter da saken nærmere kunde diskuteres skriftlig.

Våre antarktiske interesser.

Jeg går nu over til de antarktiske spørsmål. Der foreligger der endel nytt. I anledning av at den britiske Ordre in Council av 30. juli 1923 etablerte The Ross Dependency som inndratt under britisk suverenitet, d.v.s. området mellem 160 gr. øst og 156 gr. vest helt op til Sydpolen og således også det av Roald Amundsen i 1911 opdagede land, gjorde den norske regjering gjeldende, at Norge i kraft av Roald Amundsens

opdagelse og besiddelsestagelse hadde fortrinsretten til disse områder. Den tok også reservasjon i anledning av at også Kong Edvard VII's land, som i 1911 blev tatt i besiddelse av løytnant Prestrud i H.M. Kongens navn, var inndratt under britisk suverénitet. Storbritannia gjorde i den påfølgende noteveksling gjeldende, at der ikke var tilstrekkelig grunnlag for de krav som var fremsatt fra norsk side. Notevekslingen er avsluttet ved en note fra den norske regjering av november 1929, hvori denne fastholder det standpunkt den i sine tidligere noter har gitt uttrykk for. - I anledning av admiral Byrds flyvninger i Antarktis har utenriksdepartementet, til undgåelse av mulig opstående konflikter ved amerikansk okkupasjon, 15. april 1929 gjennom legasjonen i Washington tatt forbehold med hensyn til området umiddelbart omkring Sydpolen (som i desember 1911 blev tatt i besiddelse av Roald Amundsen i H.M. Kongens navn), samt til områdene på begge sider av Roald Amundsens rute til Sydpolen syd for Edvard VII's land og omfattende bl.a. Dronning Mauds bjergkjede, og med hensyn til suveréniteten over Edvard VII's land fremholdt betydningen av det norske forskningsarbeide der.

Der blev, som det vil erindres, for nogen tid siden i den britiske og sydafrikanske presse rettet skarpe angrep på Norges virksomhet i de antarktiske egne på hvalfangstens område, og kritikken koncentrerte sig spesielt om de norske ekspedisjoner som i de siste år har vært sendt ut til Antarktis av konsul Lars Christensen, Sandefjord. Kritikken kom frem i forbindelse med pressens meddelelser om Mawson ekspedisjonens avgang. - Den britiske regjering uttalte i den anledning gjennom den herværende britiske legasjon i oktober f.å., at den ønsket å gi uttrykk overfor den norske regjering for at den tok absolutt avstand fra disse helt ugrunnede og smakløse angrep, og at det var dens håp og ønske at det bestående gode samarbeide mellom de to land på polarforskningens område måtte fortsette i samme gode forståelse som før. - Samtidig meddelte den britiske regjering, at en offisiell ekspedisjon med forskningsskipet "Discovery" var avgått til Antarktis under ledelse av Sir Douglas Mawson, og at ekspedisjonen skulde operere hovedsakelig i sektoren mellom Enderby land og Rosshavet og etablere formelt britisk suverénitet over denne sektor (med undtagelse av den franske del av Adelie land). Den norske regjering gav overfor den britiske legasjon uttrykk for den pris, den satte på den britiske regjeringens avstandtagen fra presseangrepene på Norvegiaekspedisjonen, idet vi tilføide at vi for vårt vedkommende med den største glede vilde fortsette det gode samarbeide som har funnet sted mellom de to regjeringer med hensyn til videnskapelige undersøkelser i polaregnene. - Regjeringen lot videre - gjennom legasjonen i London - bringe til den britiske regjeringens kunnskap at den norske Norvegiaekspedisjon - som i 1929-1930 fortsetter det videnskapelige forskningsarbeide som den tidligere har innledet i Antarktis - ved kgl. res. av 4. juli 1929, i likhet med hvad der også var gjort ved Norges tidligere ekspedisjoner, var gitt generell bemyndigelse av regjeringen til under nevnte tokt å ta i besiddelse i H.M. Kongens navn nytt land, som måtte påtreffes og som ikke før måtte være blitt okkupert i behørig former av noget annet lands regjering. Det blev tilføid, at det

var resolusjonens forutsetning, at der ikke okkupertes land som falt innenfor de områder som der på den britiske Imperial Conference i London i 1926 blev reist krav på fra britisk side. - Under en samtale med den britiske minister den 21. desember f.å. kom han - som han sa: privat og for egen regning - inn på forholdene i Antarktis. Det var det eneste punkt som efter hans opfatning kunde kaste skygge over det gode forhold og det gode samarbeide mellem de to land. Storbritannia hadde jo endel videnskapelige ekspedisjoner ute i disse strøk - også med formål å søke efter og ta i besiddelse mulig hittil uopdaget land. Da også Norge hadde ekspedisjon ute med lignende bemyndigelse, og da regjeringene i såvel Storbritannia som dets dominions, således Syd-Afrika, Australia og Ny Sealand, hadde hevdet som sine interessesfærer de sektorer som lå syd for dem, fryktet han for at der kunde opstå en ubehagelig friksjon mellem britiske og norske interesser: Selvom Storbritannia hadde anerkjent Bouvetøya som norsk og selvom der, såvidt han visste, heller ikke var reist nogen opposisjon mot vår anneksjon av Peter I's øy, trodde han dog de forskjellige britiske regjeringer vilde være meget vare i disse spørsmål. - Også hvad hvalfangsten angikk, håpet han på fortsatt godt samarbeide og gikk ut fra at den norske regjering var enig i arbeidet for beskyttelsen av hvalen. - Jeg svarte at den norske regjering hadde tatt bestemt avstand fra sektorprinsippet og måtte protestere mot at det blev gjort gjeldende. Dette hadde vi fremholdt overfor alle regjeringer, bl.a. den kanadiske. Det sa sig nemlig selv, at Norge med sine sterke interesser både videnskapelig og politisk også i de nordarktiske strøk måtte motsette sig en seksjonsinndeling, da en slik vilde være i høi grad forfordelende for Norge med dets forholdsvis korte kyststrekning mot nordpolarstrøkene. Derfor hadde vi også gjort forestilling overfor Sovjets krav på Franz Josefs Land og fastholdt denne øygruppe som ingenmannsland. Hvad de antarktiske egne angikk, sa det sig selv, at vi måtte hevde det fri havs rett uten hensyn til påstående interessesfærer. Hvad land i disse strøk angikk, hadde vi imidlertid respektert uttalelsen på Imperial Conference i London 1926, og jeg fryktet ikke egentlig kollisjon mellem norske og britiske interesser, hvor det gjaldt mulig nytt land. Hvad hvalfangsten angikk, stemte den norske og den britiske regjeringens ønsker og syn ganske godt overens, og også jeg var glad over det samarbeide, som her fant sted. Vi hadde det håp, at der ikke vilde skje nogen videre utvidelse av hvalfangstvirksomheten.

Nogen dager efter kom så telegrammet om at Norvegiaekspedisjonen hadde okkupert en 100 km. lang kyststrekning mellem Enderby land og Kemp land. Efter et første - feilaktig - opgivende hadde okkupasjonen skjedd mellem Enderby og Coats land. Dette er der stor forskjell mellem; for hvis det var mellem Enderby og Coats land, lå landet utenfor den britiske påståtte interessesfære, men hvis det lå mellem Enderby og Kemp land, lå det innenfor denne interessesfære. Den britiske minister søkte mig i den anledning den 31. desember. Han var noget nervøs i anledning av, at det okkuperte område viste sig ikke - således som først meddelt i pressen - å ligge på strekningen mellem Enderby land og Coats land, en strekning som han erklærte lå utenfor britisk interessesfære, men mellem

Enderby og Kemp land. Han gjorde gjeldende, at Kemp land med tilliggende Enderby land lå innenfor britisk interessesfære, og spurte, hvordan den bemyndigelse, Norvegiaekspedisjonen hadde fått av den norske regjering, var å forstå i sammenheng med hvad der var skjedd. Jeg svarte, at visstnok var ekspedisjonen bemyndiget til å okkupere nytt land; men sålenge regjeringen ikke hadde tatt standpunkt til okkupasjonen - og regjeringen stod her helt fritt - forelå ingen statsanneksjon, og regjeringen vilde selvfølgelig ikke ta standpunkt til okkupasjonen, før den fikk nærmere skriftlig beretning om den.

Imidlertid er der liten grunn for Norge til ikke å følge den linje som har vært trukket op, at vi ikke innlater oss på anneksjoner i de strøk som Storbritannia offisielt gjennom Imperial Conference med tilslutning av alle sine dominions har erklært for britisk interessesfære; det vilde føre op til en ganske formålsløs strid som bare i høi grad vilde skade våre reelle interesser. Hvor det gjelder land som ligger utenfor disse britiske interessesfærer, som Bouvet-øya, stiller saken sig ganske anderledes. Forsåvidt der opdages land som har en sådan verdi at vi vil annektere det, behøver vi neppe på disse områder å risikere nogen vanskelighet fra Storbritannias side.

Vårt forhold til Island.

Jeg nevnte isted, at Island gjerne vilde ha en ubetinget voldgiftstraktat, og det kan sannelig være, at vi kommer i den situasjon, at vi kan ha bruk for både megling og voldgift når det gjelder Island; for våre ønskemål der vinner overmåte lite gehør. Vi instruerte i juni 1929 vår generalkonsul i Reykjavik om at han måtte rette til den islandske regjering en inntrengende henstilling om å vise større imøtekommenhet overfor de norske fiskere ved Island, og presiserte herunder disses særlige ønsker. Samtidig antydte generalkonsulen at således som Island nu håndhevet fiskerireglene overfor de norske fiskerifartøier, vilde Norge sannsynligvis se sig nødsaket til å tre tilbake fra den såkalte Islandsoverenskomst av 1924, idet Norge ikke fikk noget rimelig ekvivalent for den innrømmede betydelige nedsettelse av tollene på islandsk fårekjøtt. På denne henvendelse svarte Islands førsteminister at Island aldri vilde kunne tillate utlendinger en sådan bruk av sitt land eller sjøterritorium som de norske fiskere ønsket. Island måtte derfor avfinne sig med en opsigelse av overenskomsten, når denne kom. Han forutsatte imidlertid at den ikke vilde bli opsagt på et sådant tidspunkt at fiskerisesongen ved Island var over, så Norge hadde nydt sine fordeler, mens eksportsesongen for det islandske fårekjøtt ennå ikke var inne. Ved et besøk i utenriksdepartementet i juli 1929 gjentok Islands førsteminister denne uttalelse og tilføide, at det ikke kunde være tale om å endre den islandske fiskerilovgivning av hensyn til de norske fiskere. Ifølge innberetning fra generalkonsulen i Reykjavik er under siste års sildefiske ved Island to norske fiskefartøier blitt ilagt en mulkt av kr. 250,00 hver for overtredelse av den islandske fiskerilov. Grunnen skal være at disse fartøier under ophold på Islands sjøterritorium har hatt notbåtene i sjøen og noten i dem. Som det av den siste meddelelse vil kunne sluttes, respekterer den norske fiskeriflåte ganske omhyggelig de islandske lover, eller

der sees til en viss grad praktisk gjennom fingre med det. Jeg er dog nærmest tilbøielig til å tro det første. Hvis det bare dreier sig om den slags små konflikter som med disse to fartøier, må man jo si det er likt med intet, når man tenker på den store deltagelse av norske fiskere i det fiske som foregår under Island. Hvad selve hovedsaken angår, å opnå noget politisk eller traktatmessig av Island, anser jeg det for temmelig håpløst. Man kan få en viss praktisk imøtekommenhet, og den påstår Island at der vises, men å få noget skriftlig hvorved Island gjør visse traktatmessige innrømmelser like overfor norske fiskere, anser jeg for ganske utelukket. Jeg anser det for ganske utelukket av to grunner. For det første fordi Island ikke kan gjøre den slags innrømmelser uten at de som følge av mestbegunstigelsesbetingelsen vil bli gjeldende også for andre land, og dernæst av den grunn at Island vil beskytte sin egen befolkning hvor det gjelder fiskeriene, eller vil søke å legge sine egne fiskerier i størst mulig utstrekning under sig selv. Kan vi undre oss over det? Jeg har før sagt, og jeg gjentar det nu, at jeg tror ikke det er god politikk å forhøie tollene på islandsk fårekjøtt. Jeg tror ikke det er god politikk, av den grunn at det ikke på nogen måte vil bidra til for oss å opnå gunstigere forhold på Island; men det vil med hele det islandske folks natur - så beslektet med vår egen - føre til, at vi får det adskillig verre i vårt forhold til Island enn vi nu har det. Tiltross for dette negative resultat og tiltross for den misstemning, dette jo på mange områder kan bringe her i landet, får vi imidlertid håpe, at den omstendighet, at vi nu avslutter en helt omfattende voldgiftstraktat, må virke forsonende, og endelig, at den gledelige lyst til å reise til Island under årets store festligheter, som er tilstede ikke minst i denne forsamling, må gjøre sin virkning, og at de håndtrykk, som utveksles, må gå dypere enn til selve hånden, og bidra til, at forholdet mellem landene også i praktisk henseende må bli det best mulige.

Arkivforhandlinger.

Med vårt sydlige naboland har vi, som den meddelelse, som nettopp blev sendt til Stortinget, viser, hatt de arkivforhandlinger, som ifjor blev bebudet. Det meste av denne sak kan visselig drøftes for åpne dører, og hvis det blir nødvendig, kan man jo ha et særskilt møte for lukkede dører, men siden vi nu har dørene lukket, vil jeg si, at vi nådde akkurat så langt, som jeg tror vi tenkte oss muligheten av å nå, da vi reiste til Danmark. Jeg vil gjerne i denne forbindelse gi min anerkjennelse til de to menn, vi sendte som forhandlere, nemlig stortingspresident Hambro og professor Koht; for jeg tror, at de drev forhandlingene akkurat på den måte, som de forhandlinger skulde drives på mellem venner, og at vi nettopp på grunn av, at forhandlingene blev ført på den måte, nådde så langt, som vi nådde. For hvor langt nådde vi? Vi nådde så langt, at det, som står mellem oss, er praktisk talt et fotografispørsmål: hvem skal ha kopiene og hvem skal ha originalene? Det er naturligvis et meget stort spørsmål for fagfolk, og det er meget mulig, at det ikke lar sig gjøre å nå til enighet; men man skal huske på, at nu er vi dog nådd så

langt at vi kan få utlevert alt, som finnes i Danmark av norske arkivsaker - jeg tror alt uten undtagelse - uten nettopp dette, som dessverre alle synes er det viktigste, disse protokoller. Protokollene kan vi få i en fotografisk gjengivelse, som er så smukk og så nøiaktig etter originalene, at de for studieformål utvilsomt er vel så gode som originalene. Men det er naturligvis dette å ha originalene i sin egen kjeller, som spiller en så stor rolle. Jeg skal være den siste til å benekte, at det spiller en stor rolle, og de tanker, som jeg her allikevel kommer med, er nærmest kjetterske tanker, som jeg vil be Stortinget ikke legge for megen vekt på. Det vil, etter hvad jeg har hørt, koste Danmark omkring 200 000 kroner å stille disse fotograferte protokoller til vår disposisjon, og der er de, som håper og kanskje tror, at det danske Folketings flertall vil reagere mot denne store utgift og si: Nei, når det koster 200 000 kroner, så la Norge i Guds navn få originalene og la oss få kopiene; for da må Norge betale dem. Men dette får jo fremtiden vise. Som saken nu ligger an, kan jeg bare si, at jeg ved et forestående besøk i Kjøbenhavn omkring den 8. mars, efter ønske av utenriksministeren rent uformelt skal diskutere dette spørsmål dernede, og det sier sig selv, at ut fra den opfatning, som er den almindelige her i Norge, vil jeg være like fotografifiendtlig som nogen nordmann forøvrig.

Også med Sverige har vi jo et spørsmål om arkivsaker, og der er det kommet så langt, at vi endelig av den norske riksarkivar har fått den forlengst bebudede store utredning om våre dokumenter og traktatsaker i de svenske arkiver og har oversendt den til vår sendemann i Sverige, for at han nærmest uformelt skal legge den frem der til gjennomgåelse og foreløbig diskusjon. Sådan som Sverige hittil har tatt på denne sak, må jeg gjenta, hvad jeg sa ifjor, at jeg ikke er sikker på, at vi får en bedre mottagelse der, enn vi har fått i Danmark; jeg er ikke engang sikker på, at man der tilbyr oss fotografier.

Tordenskjold og antemensalen.

Jeg nevnte ifjor to andre spørsmål. Det ene var spørsmålet om flytningen av Tordenskjolds sarkofag, som jeg sa jeg hadde omfattet med en viss interesse, fordi jeg mente, at hvis Danmark spontant og av eget initiativ vilde sende Tordenskjold til Nidaros i forbindelse med jubileet i år, vilde det utvilsomt her i Norge gjøre et sterkt inntrykk. Jeg har underhånden omtalt disse spørsmål for medlemmer av den danske regjering, som statsminister Stauning og utenriksminister Munch, og skjønt ingen av disse personlig hadde nogen følelser i denne forbindelse, sa de begge to, at på dette område var der ganske sterke følelser i Danmark, følelser, som nådde så langt som til selve den socialistiske regjering, og de fryktet for - eller de trodde ganske sikkert - at en sådan ting vilde ikke kunne skje på den måte, som jeg hadde antydnet, som en spontan gave til Norge. Den vilde tvertimot vekke en meget sterk diskusjon i Danmark, som igjen vilde avføde en tilsvarende diskusjon her i Norge, slik at det vi vilde opnå, en bedring i forholdet, en slappelse av spenningen, det vilde ikke inntre, men akkurat det motsatte. Under disse omstendigheter synes jeg, det er riktig, at vi iallfall foreløbig lar Tordenskjold hvile i fred der, hvor han nu hviler.

Et annet spørsmål som jeg nevnte, var overleverelse fra Danmark av den berømte antemensale, det berømte alterskrin, som finnes i Danmarks nasjonalmuseum og som man tror har stått i Nidarosdomen. Om det spørsmål vil jeg ikke uttale mig idag, fordi der i den aller nærmeste fremtid - dette være sagt for de strengt lukkede dører, bak hvilke vi befinner oss - i forbindelse med antemensalen vil fremkomme en meget gledelig meddelelse fra Danmark.

Handelspolitiske forhold.

Hvad Finnland angår så har vi nu gjentagne ganger nevnt handelstraktatforhandlinger; men jeg må til min sorg si, at vi kommer ikke lenger. Vi har ingen handelstraktat - sådan stor betydning har det ikke; det viktigste var, at vi fikk vår sjøfartstraktat i orden. Men det vilde være ønskelig, at vi også fikk handelstraktat. Det lar sig imidlertid ikke gjøre, fordi Finland krever særinnrømmelser fra norsk side, spesielt tolltariffinnrømmelser, som vi ikke på nogen som helst måte kan gå inn på. De forlanger også visse transittfordeler i Nord-Norge som vi heller ikke er tilbøielige til å gå inn på. Vi har forsøkt å få en modus vivendi, men det har ikke lyktes.

Med de Forenede Stater har vi ratifisert en vennskapshandels- og konsulartraktat som blev undertegnet 5. juni 1928. Den er i det store og hele tatt tilfredsstillende. Særlig var det bra at vi opnådde, at den option som Amerika ønsket om rett til å foreta visse endringer, hvor det gjaldt skibsfarten, gikk ut av traktaten. Imidlertid fremgår det nu av fortrolige innberetninger fra legasjonen i Washington, at det er fare for, at ratifikasjonen fra amerikansk side vil støte på vanskeligheter, idet det er å befrykte, at senatets utenrikskomité - i likhet med hvad der har funnet sted ved komiteens behandling av den amerikansk-østerrikske traktat - vil forlange inntatt i traktaten de amerikanske sløifede bestemmelser. Disse går ut på at den amerikanske regjering skal ha adgang til med kort varsel å opsi visse av traktatens skibsfartsbestemmelser, hvorved de Forenede Stater vil få adgang til å discriminere mot norsk skibsfart med hensyn til skibsavgifter og endog til å innføre en særbezugstigelse i tollmessig henseende for varer, innført i amerikansk skib. På den annen side vilde det ikke være adgang for Norge til i tilfelle med samme korte frist å opsi traktatens øvrige bestemmelser, bl.a. om de Forenede Staters rett til mestbezugstigelse. I skrivelse av 23. april 1929 innberettet sendemann Bachke, at han underhånden hadde erfart, at State Department hadde under overveielse å gjøre et nytt forsøk på å få senatet til å opgi sin holdning i denne sak. Siden mottagelsen av legasjonens nevnte innberetning foreligger der intet nytt. Hvis senatet ikke gjør det, vil den traktat sannsynligvis gå overstyr.

For tiden underhandler vi om handels- og sjøfartstraktater med Cuba, Mexico, Persia, Peru, Rumenia og Tyrkiet. Likeledes forhandler vi om fortolling i utlandet av visse norske eksportartikler med Amerikas Forenede Stater, Australia, Kanada, Tyskland og Ungarn. Avtaler med hensyn til beskatning av skibsfarten har vi sluttet med Belgia og Nederlandene og vi

forhandler om lignende avtaler med Danmark, Finnland, Frankrike og Sverige.

Forholdene i Kina.

Eksterritorialretten i Kina har vært omtalt så meget offentlig, at jeg skal ikke komme nærmere inn på den her. Vi har fulgt nogenlunde i Englands fotspor. Vi har instruert vår sendemann derute om å vise prinsipiell imøtekommenhet, men praktisk søke å hevde den langsomme utviklings vei, hvor man går til en skrittvis innrømmelse av, at eksterritorialretten kan opheves. Da allting går langsomt i Kina, så er der til tross for den kinesiske deklarasjon om, at fra 1. januar 1930 opphører enhver eksterritorialrett, intet videre skjedd.

A/S Nordskog & Co's og fiskedamper "Tampen"s krav.

Ifjor blev omtalt, efterat saken var nokså utførlig diskutert også i pressen, det krav som firmaet Nordskog & Co. hadde på regjeringen i Brasil, og det viste sig, at til tross for at regjeringen dernede teoretisk måtte innrømme kravets berettigelse, var det ikke lyktes å komme til nogen løsning. Imidlertid er denne sak blitt fremmet gjennom vår nye sendemann dernede, Michelet, som fortsatte den tidligere sendemanns bestrebelser, og det er lyktes å komme til et resultat. I slutten av juni erklærte den brasilianske utenriksminister til vår minister, at Brasils president hadde gitt finansministeren ordre til å fremsette proposisjon overfor kongressen om betaling av beløpet. Proposisjon om betaling blev derefter fremsatt og i november vedtatt av deputerkammeret og derfra sendt til senatet. I telegram av 28. desember innberettet sendemann Michelet, at senatet hadde vedtatt forslaget, og at kongressens beslutning var blitt tilfølggetatt av presidenten og at saken altså var i orden.

Jeg nevner et annet krav på skadeserstatning, nemlig mot de Forenede Stater. Det var fiskedampskibet "Tampen" som var blitt bragt inn av tollmyndighetene, fordi man trodde, at det smuglet. Det viste sig ganske uberettiget; men den isete fiskelast var skadet, og det blev reist erstatningskrav som det ikke har lyktes å få imøtekommet.

Da det viste sig umulig å få godtatt det oprinnelige beløp på 84 000 kroner - 14 000 dollar - nedsatte vi efter konferanse med eieren kravet til omkring 50 000 kroner. Dette krav fastholder vi, og vi har sagt til vår sendemann, at hvis ikke det beløp blir betalt av Amerika, vil vi foreslå at man går til voldgift i denne sak. Vi mener at saken står slik at vi er berettiget til å kreve voldgift, og vi mener også at det er nødvendig for å ivareta de norske interesser å gå til et slikt skritt.

Pass-spørsmålet.

Så var det endel andre spørsmål av en litt annen art. Det er for eksempel pass-spørsmålet mellem de nordiske riker. Som det vil erindres, hadde den norske regjering positivt foreslått at enhver passplikt skulde opphøre mellem de 3 nordiske riker, slik at passgrensene blev utvidet og at de 3 nordiske riker dannet ett passområde. Men dette forslag, som blev møtt med

velvilje fra Danmark, blev ikke akseptert fra svensk side, og resultatet er blitt, at vi isteden har fått noget som heter passkort, som efter min mening hverken er fugl eller fisk. Jeg håper at nettop disse passkorts latterlighet - for å bruke det uttrykk - vil medvirke til at vi snart kan nå så vidt at passtvangen helt blir ophevet.

"Gadesaken".

Til slutt har jeg en meddelelse å gjøre om den såkalte Gadesak. Vi skulde jo tro at vi var helt ferdige med vårt mellomværende med minister Gade efter Stortingets behandling av Gade-Hannevigsaken for 2 år siden. I virkeligheten sluttet også den sak slik, at der blev en overenskomst, kan jeg gjerne si, derved at Gade vedtok et tilbud fra utenriksdepartementet om å gå i disposisjon. Samtidig var der dog også gjort ham et alternativt tilbud. Gade reiste nemlig straks efter Stortingets avgjørelse sterk opposisjon mot Stortingets avgjørelse og konfererte med flere advokater og sa at han vilde kreve sin rett, da han var meget urettferdig behandlet. Jeg sa at han hadde jo fått full anledning til å forklare sig. Jeg trodde at Stortinget og vedkommende komité, som er så allsidig sammensatt, nok ikke vilde begå noget som kunde sies å være en subjektiv handling eller som var preget av urettferdighet. Men, sa jeg, der er intet i veien for, hvis han krever det, at han kan få sin sak upartisk undersøkt. Resultatet blev at jeg stillet ham like over for 2 alternativer, enten å søke sig stillet til rådighet under den forutsetning, at han ikke atter vilde komme inn i karriere, eller at han utferdiget en utførlig redegjørelse for det hele forhold og alle de klager han hadde å rette mot utenriksdepartementet og dets funksjonærer og mot Stortinget, under hele sin karriere fra begynnelsen til enden. Denne redegjørelse skulde så undergis en upartisk og objektiv bedømmelse. Jeg tenkte nærmest ved en kommisjon, opnevnt f.eks. av Høiesteretts justitiarius. Efter å ha overveiet mitt forslag en tid og rådført sig med sine advokater, blev resultatet at Gade aksepterte å bli stillet til rådighet. Forutsetningen herfor var, at dermed skulde hele denne sak være ferdig og ute av verden. Imidlertid ryktes det meget snart og meget sterkt ifjor vår da Gade var i Norge, at han drev en ganske intens underhåndsagitasjon mot utenriksdepartement og mot stortingskomité - og kom stadig med de samme beskyldninger om at han var urettferdig behandlet, og at man ikke hadde villet gi hans sak den upartiske bedømmelse som enhver mann har rett til å kreve. Dessverre kom ikke dette frem på en måte som gjorde det mulig å få nærmere tak i det, og jeg for min part som nærmest i denne forbindelse betrakter minister Gade som en syk mann, vilde også nødvendig gjøre noget med det. Jeg tenkte: Herregud, sladder og rykter og alt slikt, det dør hen nokså fort. Det vil naturligvis vare en stund, og der vil bli litt prat om det, men like over for denne syke mann å foreta et aktivt skritt, vilde jeg overmåte nødvendig. Til tross for at der blev presset nokså sterkt på fra visse kretser innen utenriksdepartementet, som følte sig i høi grad brøstholdne ved den måte hvorpå Gade drev denne agitasjon - særlig mot generalkonsul Morgenstjerne - så avviste jeg det. Til Morgenstjerne sa jeg at han stod så hevet over alt dette - han

var jo nettop blitt utnevnt til generalkonsul i Newyork - at han burde ikke tro at der blev hengende stort igjen efter alt det som var kjent offentlig, efter de undersøkelser som var foretatt av komiteen efter den måte hvorpå hele saken var lagt frem og det resultat som var blitt følgen. Ut over sommeren ryktes det imidlertid at Gade hadde forfattet et skrift som inneholdt ondartede beskyldninger om alt dette jeg her har nevnt. Heller ikke dette skrift var det mulig å få tak i, men skriftet skulde være utdelt i nokså stort antall til forskjellige fremstående folk, og det skulde inneholde sterke anklager mot dem som hadde hatt med Gadesaken å gjøre, og fremstille dem måte hvorpå han var blitt behandlet, som likefrem oprørende. Skriftet har utvilsomt gjort inntrykk på nogen, ikke på alle, men på nogen har det utvilsomt gjort inntrykk. Der er således eksempel på at det har virket meget sterkt på visse norsk-amerikanere som kom hjem, og som stod både Morgenstjerne - for å nevne en mann som på mange måter er kommet først i brodden her - og Gade nær. Heller ikke dette med skriftet fant dog jeg av den art at jeg vilde ta det op. Imidlertid viste det sig, da jeg kom hjem fra utlandet i slutten av oktober, at skriftet begynte å få en større og større utbredelse og at flere og flere kjente til det. Jeg begynte da å føle mig litt uvel ved at en mann som har inngått en overenskomst med det norske utenriksdepartement om å forholde sig rolig, underhånden tar op en agitasjon, som man ikke kan få tak i. Jeg skrev derfor i midten av november - tenker jeg det var - til Gade direkte, og sa at jeg hadde hørt at der skal cirkulere et skrift om hans forhold til utenriksdepartementet, og at jeg fant det riktig å be om at dette skrift måtte sendes til departementet, så meget mer som jeg hadde hørt at det i nokså stor utstrekning var utbredt blandt folk både her i landet og i utlandet. På dette svarte da Gade, at det var en misforståelse når jeg hadde snakket om dette skrifts utbredelse. Det var visstnok et skrift under forberedelse, men det var kun i utkast blitt vist en del gode personlige venner, og det vilde når det var ferdig - det blev nu gjennomgått av hans advokat - bli tilstillet såvel utenriksminister som regjeringens øvrige medlemmer. Så snart jeg hadde fått dette svar fra Gade, sendte jeg denne skriftveksel til hans advokat, Getz. Da jeg intet hørte, bad jeg under 14. januar i år advokat Getz sørge for at skriftet blev oversendt oss. Advokat Getz svarte, at dette var en sak som vedkom Gade selv, og han kunde ikke gjøre annet enn å sende min henvendelse over til minister Gade, med henstilling å svare direkte. Imidlertid reiste Gade til Amerika, og er visst først i disse dager kommet tilbake. Det er nu min akt, - efterat dette spørsmål har vært gjenoptatt til underhåndsundersøkelse i utenriks- og konstitusjonskomiteen, hvor jeg for min part også har vært innkalt for å avgi forklaring - i en nær fremtid å skrive til Gade og forlange at dette skrift nu blir oversendt utenriksdepartementet, og stille ham en viss frist for at så skjer. Om skriftet da kommer til å se ut som det har sett ut blandt vennene, det tør jeg ingen mening ha om - jeg skulde tro at det vil være noget forsiktigere avfattet enn jeg har hørt tilfelle har vært på det forberedende stadium.

Jeg beklager at jeg har vært nødt til å meddele Stortinget dette, for helst vilde jeg ha sett - ikke minst av hensyn til minister Gade, og i erkjennelse av hans fortjeneste av vårt land - at denne sak nu hadde kunnet få hvile i absolutt ro, og jeg har ennå ikke opgitt håpet om at så skjer. Fra min side vil den ikke bli reist på ny, uten at jeg anser det ganske nødvendig til beskyttelse av offentlige interesser.²

Hambro: Jeg takker utenriksministeren for den fyldige redegjørelse han har gitt idag om en rekke forhold av stor interesse for alle tingets medlemmer, og selvsagt av særegen interesse for den komite jeg har den ære å tilhøre. Der er meget få spørsmål som redegjørelsen gir anledning til å reise eller berøre her, og det er spørsmål som kanskje ikke er av særegen rekkevidde eller betydning, men enkelte mindre spørsmål som det av rent internasjonale takthensyn er vanskelig å berøre for åpne dører. Der er imidlertid også enkelte meddelelser som kunde supplere noget av hvad statsministeren anførte, som tingets medlemmer muligens kunde ha interesse av.

Stats- og utenriksministeren berørte den konferanse som har været holdt i Genève angående Folkeforbundets sekretariat og dets opbygning. Den konferanse har været holdt for lukkede dører, for man vilde undgå all offentlig diskusjon om enkelte spørsmål som er til en viss grad ømfintlige, inntil der forelå en innstilling fra den komite som var nedsatt. Og den 13 mannskomite er uttrykkelig oppfattet som en personlig sammensatt komite og ikke som en komite som statene er representert i direkte, hvorfor det også har været uttalt som en forutsetning at de enkelte medlemmer der hverken bandt sine lands delegasjoner eller konfererte med sine regjeringer og handlet efter deres instruksjer. Det er et par ting av de overveielser som har funnet sted i Genève som har nogen politisk karakter og som jeg derfor tenker mig at stortingsmedlemmer som har interesse av Folkeforbundet, også gjerne vil høre. Det som i de siste år har vakt den kritikk som har resultert i denne komite, det har kanskje i første rekke været at stormaktene - de fem stater som har en permanent plass i rådet - også faktisk har hatt et monopol innen sekretariatet. De 5 permanente rådsmakter har besatt de 5 høieste stillinger i Folkeforbundet som generalsekretær og som undergeneralsekretær. De 5 stormakter som har dette privilegium, har videre i neste instans fortsatt det derigjennem at hver av disse 5 høieste funksjonærer har et politisk kabinet, som igjen er sammensatt utelukkende av funksjonærer tilhørende samme nasjonalitet som vedkommende generalsekretær eller undergeneralsekretær. Ved den drøftelse som fant sted i denne 13 mannskommissjon, er man nådd til et kompromis på dette område, som har en ganske stor politisk betydning. Der finnes i Folkeforbundet foruten disse undergeneralsekretærer, 6 direktører, som i virkeligheten har nøiaktig det samme arbeide som undergeneralsekretærene. En av disse direktører er en nordmann, hr. Colban, de andre er for øieblikket en polakk, en spanier, en engelskmann, en franskmann og en italiener. Det som til en viss grad var ønskemålet for de mindre nasjoner, var å få ophevet stillingene som

² Hit gjengitt etter trykt, hemmelig referat.

undergeneralsekretærer, og stillet alle på like fot som direktører.

Av hensyn til de fire makter, som hadde undergeneralsekretærene nu, viste det sig meget vanskelig, og man gikk da frem den motsatte vei, idet man vedtok, også med Englands stemme, men mot de fire andre stormakters stemmer, å gjøre de 6 direktører til undergeneralsekretærer på like fot med de fire, slik at hvis den innstilling blir vedtatt, hr. Colban og de andre vil rykke op ikke alene på like linje med dem, men det blev vedtatt at rangordningen mellom disse skulde bestemmes efter tidspunktet for deres ansettelse i Folkeforbundet. Hr. Colban vil da i tilfelle bli den høiest rangerende av undergeneralsekretærene. Derigjennem vil der være fastslått en likhet mellom alle medlemmer av Folkeforbundet i forholdet til de høie stillinger, som har adskillig politisk betydning. Det er selvfølgelig ikke gitt, at en innstilling av den art vil bli endelig vedtatt av Folkeforbundets forsamling; men man tør vel gå ut fra, at hvis det blir en endelig innstilling, så vil den ha temmelig stor utsikt til å bli vedtatt, hvad der på et viktig punkt vil svekke den kritikk, som har vært rettet mot folkeforbundet som et instrument for stormaktspolitikken. - Andre politiske ting av interesse utover en sekundær er der neppe. -

Det var et par ting, som vakte diskusjon i Genève ifjor, bl.a. at en funksjonær i Arbeidsbyrået, mens han satt i Arbeidsbyrået, blev stillet som kandidat ved parlamentsvalgene i England, fikk permisjon i Folkeforbundet, deltok i valgkampen, blev valgt, kom tilbake og fikk lov til å ta sin avskjed. Man har nu enstemmig satt inn i reglementet, at den slags ikke kan foregå, og at de folk, som ønsker å delta i det politiske liv i sine respektive hjemland, må innlevere sin avskjedsansøknings i Genève, før de kan gjøre dette, uansett hvorledes og innen hvilket parti de akter å optre. Likeledes har man satt inn, foreløbig, en liten bestemmelse, som har nogen politisk betydning. Det heter i statuttene dernede, at de som sitter i Folkeforbundet, ikke har adgang til å motta dekorasjoner av nogen stat i den tid de er tilknyttet Folkeforbundet. Men man har savnet en annen bestemmelse, og det har særlig gitt sig utslag hos en enkelt nasjonalitets funksjonærer, nemlig italienerne, som i kraft av en ordre fra Mussolini alltid i sekretariatet i sin offisielle gjerning optrer med de italienske nasjonale emblemer og med fascistmerket i knappullet. Når man da tenker sig, at en italiensk funksjonær skal fungere som sekretær for eksempel i en kommisjon, som skal bilegge en grensekonflikt mellom Jugoslavia og Italia, forstår man, at det ikke virker behagelig, når den ene gruppe møter med sine nasjonale emblemer, og hvis alle skulde gjøre det, vilde det lett få ytterst eiendommelige konsekvenser. Mot den italienske stemme i 13-manns-kommisjonen har man fått inn en uttalelse om, at ethvert anlegg av nasjonale emblemer fremtidig skal være forbudt enhver funksjonær i Folkeforbundet, så lenge han gjør tjeneste. - Forøvrig er jo alle de spørsmål, som har vært under drøftelse, spørsmål som i første rekke får en økonomisk følge, spørsmål om pensjoner for funksjonærene og andre bestrebelser for å stabilisere hele apparatet dernede.

Der blev av statsministeren gitt en utførlig redegjørelse for arkivforhandlingene med Danmark og deres stilling i øieblikket. Det er neppe noget å tilføie til, hvad statsministeren uttalte. Jeg kan i mangt og meget være enig i, hvad han sa om selve spørsmålet om fotografier. Jeg kan alene legge til, at denne liste over arkivalia, som Danmark tilslutt erklærte sig villig til å utlevere til Norge, den opfylte alt, hvad der stod p den norske ønskeliste, bortsett fra denne serie av registre og tegnelser, og den inneholdt endog noget mere, som man ikke fra norsk arkivhold hadde våget å sette op blandt de principielle krav, nemlig hele Hannibal Sehesteds arkiv, som jo for endel vedrører den tid han var statholder i Norge, men som også har en videre karakter. Hvad der står tilbake, var spørsmålet om denne serie av registre og tegnelser og spørsmålet om fotografering eller originaler. Der tror jeg nok, at historikerne til en viss grad er enig med professor Edvard Bull, som skrev i Arbeiderbladet, en tid før forhandlingene begynte, en artikkel, som i og for sig kunde være meget fornuftig, men muligens ikke i sin konklusjon gjorde det lettere for de norske delegerte å fremholde det norske krav, idet han endte med å si, at han vilde stille det positive forslag, at den tåbeligste part beholdt originalene. Fra et praktisk historisk synspunkt var der nok adskillig, som talte for det; men fra et nasjonalt synspunkt var det jo en given sak, at disse originaler skulde og burde være i Norge. Mitt personlige inntrykk er det, at hvis man tar dette rolig, så vil den part, som viser den sterkeste vilje, få originalene. Derom har jeg liten tvil. Men tidspunktet var kanskje for Danmark ikke det aller bekvemmeste, fordi Danmark står midt oppe i et arkivoppgjør med Tyskland vedrørende arkivalia for de sønderjydske hertugdømmer, og der har Danmark forhandlet på en helt annen linje enn de har akseptert overfor Norge, så i hvert fall den tidligere statsminister Neergaard som dansk forhandler stadig anførte dette som hovedgrunn, at hvis Danmark gikk med på dette norske krav, vilde det helt undergrave deres arkivoppgjør med Tyskland. Den reelle betydning av dette tør jeg ikke uttale noget definitivt om. Jeg har personlig et inntrykk av at realiteten i det kanskje ikke er så stor, men anerkjenner hvad der kan være av formelt riktig i det. Den annen reelle grunn som blev påskutt, det var at Island efter arkivoppgjøret mellem Danmark og Island hadde returnert til Danmark de originalprotokoller vedrørende Island som nærmest svarte til "Rigs-Registranter". Det er ganske riktig. Men der er den væsensforskjell mellem Islands og Norges stilling i praktisk henseende, - jeg ser bort fra alle historiske forutsetninger, - at på Island hadde man på forhånd alle de originaldokumenter som disse protokoller inneholdt kopier av, mens originaldokumentene for Norge for den vesentligste del er forsvunnet og forsvunnet også i det danske arkiv. Jeg har liten tvil om at det vil kunne lykkes statsministeren å forberede jordbunden i Danmark slik at man, når det danske arkivoppgjør med Tyskland endelig har funnet sted, vil kunne komme tilbake til denne sak og få løst den på en for Norge tilfredsstillende måte og slik, at nye arkivspørsmål aldrig vil opstå, idet det uttrykkelig fastslåes, at arkivalia som efter denne dag måtte finnes i hvilket som helst av landene skal utleveres til

hjemlandet etter de samme prinsipper som man har anerkjent ved arkivoppgjøret nu. Og når vi derhen, da mener jeg at vi plikter å innrømme at der fra dansk side er vist meget stor imøtekommenhet ved å se helt bort fra arkivoppgjøret i 1851. Der er en ting som man også skal se ganske klart for sig, som ikke minst professor Koht er helt klar over, at hvis Danmark i 1851 hadde gitt Norge et arkivoppgjør som det vi nu får, så vilde Danmark etter krigen med Tyskland i 1864 etter de samme linjer ha måttet utlevere til Tyskland praktisk talt hele det danske utenriksvesens arkiv, da det i unionstiden berodde i det tyske kancelli, som foruten utenrikspolitikken hadde med hertugdømmernes saker å gjøre, slik at man nok kan forstå de grunne som i 1851, da man hadde den første schleswigske krig like bak sig, betinget Danmarks holdning.

Statsministeren berørte forholdet til Island. Det er to ting jeg der særlig vil nevne; det ene er et spørsmål, og det annet er en henstilling til statsministeren. Vi er jo alle klar over at der fra Islands side ikke alltid blir vist nogen overveldende imøtekommenhet mot Norge. Jeg vil ikke si at frende er frende værst, men at man ofte har inntrykk av at vi i temperament ligger hverandre såvidt nær - ikke minst Vestlandet og Island - at muligheten for friksjon alltid er meget livlig og levende tilstede. Det har på enkelte hold i Stortinget ikke været møtt med nogen overveldende fornemmelse av sympati at man under de foreliggende forhold skulde gi Island en gave til jubileet, og at staten skulde være direkte medvirkende til det. Jeg mener personlig at det både er klok og langsynt politikk; men det vilde være overordentlig beklagelig, om en beslutning av denne art skulde få karakteren av en flertallsbeslutning i Stortinget med en minoritet imot eller med en debatt for åpne dører for og imot dette. En gestus av den art har kun betydning, når den blir gjort med åpent ansikt og åpen hånd, og jeg vil gjerne spørre statsministeren, om han ikke deler den opfatning, at når dette forslag først er kommet, må det bli vedtatt enstemmig og uten debatt i Stortinget.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg er ganske enig med hr. president Hambro i hvad han der siger.

Hambro: Det vil jeg gjerne ha sagt, fordi jeg har underhånden hørt at der er medlemmer i Stortinget som ikke føler nogen særlig stor glede over det.

Den annen ting vedrørende Island gjelder besøket deroppe. De interparlamentariske delegerte som skal derop, skal sammen med andre nordiske delegerte dra med et dansk fartøi, som til og med er camouflert under det norske navn "Hellig Olav". Der er på mange hold innen Stortinget ikke nogen udelt følelse av begeistring over at første gang medlemmer av det norske storting offisielt skal besøke Island, skal de reise under dansk flag. Det norske flag blir jo godt representert, fordi panserskipet "Tordenskjold" skal derop; men hvis der kunde treffes en ordning slik at de medlemmer av Stortinget, som reiser, kunde reise under norsk flag, tror jeg at det vilde vekke almindelig tilfredshet ikke bare innen Stortinget, men hele landet over. Og hvis der forelå nogen mulighet for at et norsk opsynsskip - ifjor var "Michael Sars" som opsynsskip ved

Island under fiskerierne - at et norsk opsynsskib, eventuelt "Heimdal", kunde få tokt, slik at det kunde ta de norske stortingsmenn med til Reykjavik og føre dem tilbake igjen til landet, tror jeg det vilde vekke almindelig tilfredshet. Det er jo også en av de ting som ikke egner sig for offentlig debatt, men det har været meget sterkt diskutert mann og mann imellem i Stortinget. Vi vet at den interparlamentariske gruppes styre har gjort henvendelse både til Bergenske dampskibsselskap og til Nordenfjeldske dampskibsselskap og til Den norske Amerikalinje uten å kunne få noget arrangement istand, så der synes neppe å være annet tilbake enn å få et ekspedisjonsskib for staten. Hvis man kunde ordne det på den måte vilde det sikkert være det heldigste. Men jeg skulde anse det for meget lite tjenlig at denne sak blev drøftet for åpne dører i Stortinget når man kommer til bevilgningen til den interparlamentariske union og dens møte deroppe. Jeg tror at nettop til befestelse av det gode forhold mellem Island og Norge vil besøket deroppe og den gave som måtte bli gitt Island, og som til en viss grad har en korrespondanse i den gave som fra Island vil bli sendt i anledning av 900-års jubileet på Stiklestad, jeg tror at disse ting vil kunne lette den fremtidige korrespondanse mellem landene og Utenriksdepartementets arbeide for å opnå de best mulige handelspolitiske resultater i samkvemmet med Island.

Jeg vil også gjerne takke statsministeren, og jeg er sikker på det er på hele utenrikskomiteens vegne, fordi han berørte dette forhold med Gadesakens efterspill, som jo ikke på noget interessert hold har vakt behagelige fornemmelser. Der har i komiteen gjort sig gjeldende en følelse av at det som her var den oplagte plan var å sende ut et skrift som almenheten absolutt ikke kunde kontrollere, og å sende det ut på et tidspunkt, da Morgenstjerne satt i New-York og den tidligere handelsråd i Washington, generalkonsul Lundh, satt i Kapstaten, da dette storting var opløst og den utenrikskomite, som har behandlet saken, var ophørt å eksistere som sådan, således at det vilde være forbundet med store praktiske og tekniske vanskeligheter, offisielt fra Stortingets side å få imøtegått hvad der måtte bli anført. Jeg har ingen tvil om at det initiativ som utenriksministeren nu har tatt, vil vanskeliggjøre en operasjon av den art. Det er jo det annet skrift av kalumnierende art mot personer som minister Gade har latt sirkulere i denne sak.

Det første skrift - "fenomenet Lundh" med anklagen mot utenriksråd Esmarch og handelsråd Lundh, har også sirkulert i adskillig utstrekning, uten at de to angrepne har kunnet få fatt i noget eksemplar av skriftet og ta op de beskyldninger som stod der. Og dette skrift om Hannevigsaken og behandlingen av Gade har jo sirkulert i sin oprinnelige utgave nettop på de hold hvor der har vært interesse for saken uten at der har vært adgang til å kontrollere riktigheten av de anførsler som stod der. Det har sirkulert blandt norskamerikanere og blandt mange andre og har utvilsomt på enkelte hold gjort skade, om jeg enn deler statsministerens opfatning, at det ikke har påvirket alle nettop i den retning som forfatteren hadde tenkt sig muligheten og sannsynligheten av. Hvis det kunde lykkes

utenriksministeren, hvilket jeg håber, å hindre at et slikt skrift blir publisert, stikk i strid med den avtale som var inngått, og som var forutsetningen for at saken fikk den mindelige avvikling, så vilde det være det beste for alle parter, det beste for hele vår utenriktstjeneste og det beste også for Gade selv fordi en oppripping av de ting og en offentliggjørelse av forhold, som ikke kan virke smigrende for landets representasjon utad til, i det hele bør undgås. Jeg tror at det håb jeg der har uttalt, deles av hele den komite som har hatt med saken å gjøre. Den vil følge stats- og utenriksministerens bestrebelse på dette område med den største sympati og med ønsket om at han må kunne få denne sak avvirket så stillferdig, som i sin tid alle gikk ut fra virkelig var skjedd.

Thommessen: Det var bare et par punkter i stats- og utenriksministerens redegjørelse som jeg gjerne vilde få lov til å si et par ord om. Det første gjelder hvad der blev uttalt om minister Gade. Jeg vil forutskikke ganske åpent at minister Gade er min personlige venn og at jeg følgelig ikke kan sies å stå i nogen helt upartisk stilling, men nettopp fordi jeg er hans venn er jeg kommet i berøring med visse sider av denne sak som jeg tror at Stortinget ikke i tilstrekkelig grad er opmerksom på. Det er et punkt som piner minister Gade sterkt og som også må gi alle oss andre, som har hatt litt med den sak å gjøre, de største anføtelser, og det er det som har vært nevnt her i denne sal om minister Gades forhold til vårt hemmelige norske diplomatiske chiffer. Man husker sikkert under Hannevig-debatten her for to år siden at utenrikskomiteens formann, president Hambro, i debatten oplyste at minister Gade, da han var i Amerika, var blitt bekjent med at vårt hemmelige diplomatiske chiffer var kjent der over, og at han hadde undlatt å anmelde dette til utenriksdepartementet. Det var en beskyldning av så graverende art at den utvilsomt i høi grad bidro til å avvebne Stortinget. Jeg tror at utenriks- og konstitusjonskomiteens innstilling, under alle omstendigheter, var blitt vedtatt her i salen med et meget stort flertall; men det var dog enkelte representanter - jeg tenker på hr. Mjøen, hr. Ameln og på mig selv og kanskje på nogen andre - som hadde tenkt å ta saken op, men som blev helt avvebnet ved denne beskyldning. Beskyldningen blev heller ikke dementert av den tilstedeværende utenriksminister. Jeg for min del fant, at under de omstendigheter var det selvsagt ikke noget annet å gjøre enn å la saken falle. Overfor en minister i ansvarlig stilling som vet, at vårt hemmelige diplomatiske chiffer er kjent og ikke øieblikkelig rapporterer det, er der selvfølgelig ikke noget annet å gjøre enn å kaste ham på porten. Men saken pinte mig personlig meget sterkt nettopp kanskje på grunn av dette rent personlige forhold til Gade, og jeg rettet nogen tid efter en underhåndshenvendelse til utenriksdepartementet gjennom pressedirektør Vidnes, en forespørsel om, hvorvidt der i departementet forelå beviser for en siktelse av så graverende art. Det blev mig sagt, at slike beviser forelå, og at jeg kunde få anledning til å se dem, hvis jeg ønsket. Det fant jeg imidlertid personlig helt overflødig - jeg tvilte ikke på de forsikringer jeg fikk - og lot da saken falle. Så kommer

minister Gade hjem og snakker med mig om sin sak, og jeg sier da til Gade helt åpent som det er, at De må jo forstå, at hvis beskyldningen er riktig, så er jeg og overhodet nogensomhelst av deres venner, avskåret fra å gjøre nogetsomhelst for Dem; De må si mig her under fire øine, om dette er sant, eller om det er galt. Ja, dertil forsikret altså minister Gade, at der ikke foreligger nogetsomhelst i disse beskyldninger. Jeg sier dette, ikke fordi jeg mener, at det beviser nogen ting, men jeg bare sier det for å gjengi det som fant sted. Personlig hadde jeg det inntrykk, at han talte sannhet, men det er mitt personlige inntrykk, som jeg ikke gir ut for noget annet. Gade sa til mig, at med det samme han fikk nyss om, at hemmelige diplomatiske telegrammer fra utenriksdepartementet var kjent, så telefonerte han til legasjonsråd Lund i Washington om dette og gik dagen etter personlig op og meddelte det samme. Det er, hvad han sier. Jeg har senere talt med hans advokat, hr. Getz, om spørsmålet. Hr. Getz sier, at han har sett minister Gades dagbok om forhandlingene i Washington, og der står dette skrevet, og hr. Getz sier - det er kanskje i og for sig ikke noget bevis - at hans ubetingede inntrykk var iallfall, at det var skrevet på en slik måte i dagboken, at det ikke kunde være forfalsket etterpå.

Så kommer da denne siste brosjyre, som har været nevnt her både av hr. Mowinckel og hr. Hambro. Jeg er en av dem som har fått låne denne brosjyre av Gade. Jeg har ikke hatt tid til å lese den i sin helhet, og jeg hadde heller ikke så megen interesse av Hannevigsaken i sin almindelighet; det som hele tiden har interessert mig har nettop været dette spørsmål om vårt hemmelige chiffer, og jeg har lest, hvad minister Gade skriver om det. Jeg vil ikke innestå for, at Gade kommer til å fremkomme med denne fremstilling akkurat på samme måte, hvis den skal oversendes til regjeringen, og forsåvidt er det kanskje uriktig av mig å trekke saken frem her, men jeg tror allikevel, det er best å gi en gjengivelse av, hvad Gade skriver på det punkt. Han sier nemlig, at han overhodet ikke tror, at det amerikanske utenriksdepartement har kjent vårt hemmelige diplomatiske chiffer, og at det ikke er det som det overhodet har været tale om i Washington, men at han har hatt et inntrykk av, at visse norske kredser i New York fikk hemmelige telegrammer fra utenriksdepartementet, og at disse norske kredser i New York hadde en eller annen forbindelse i utenriksdepartementet, som holdt dem à jour med denne saks utvikling. Han tror heller ikke, at disse telegrammer blev sendt i chiffer, men at de blev sendt på almindelig måte, en clair, og at der altså i tilfelle måtte foreligge grovt brudd på diskresjon og almindelig embedsmannsplikt fra en funksjonær i departementet. Jeg gjør ikke disse minister Gades ord til mine, men det er jo klart, at de under enhver omstendighet inneholder en uhyre graverende siktelse mot departementet, og at det må få et efterspill enten overfor departementet eller overfor minister Gade, hvis det nu skulde vise sig, at disse siktelser kommer frem.

Jeg har nevnt disse forhold her, fordi jeg tror det er riktig å gjøre stortinget opmerksom på, at det som nu har gjort til en viss grad Gade til, hvad utenriksministeren kaller en

syk mann, det er nettop siktelser av denne art, som jo i aller høieste grad må sies å gå på en manns ære løs.

Personlig har jeg absolutt ingen som helst mening om hvorvidt beskyldningene er riktige eller gale, og heller ikke om riktigheten av minister Gades beskyldninger mot utenriksdepartementet, men jeg har trukket det frem her fordi nettop dette spørsmål - som igrunnen ikke har vært behandlet i utenrikskomiteens innstilling om saken - er for hr. Gade, og jeg tror igrunnen også for oss allesammen, det centrale i spørsmålet.

Så var det en annen liten bemerkning, som ligger i et helt annet plan, som jeg gjerne vilde få lov å gjøre til slutt. Jeg hørte med stor interesse på de betraktninger som utenriksministeren og delvis også vår delegasjons formann fremkom med, om verdien av å fotografere arkivsaker. Det slo meg et øieblikk, at man igrunnen også på den måte måtte kunne løse spørsmålet om Tordenskjold. Kunde man ikke til jubileet til sommeren anskaffe et fotografi av Tordenskjolds sarkofag og henge det op i Nidaros domkirke? Hvis man så til og med kunde få Danmark til å betale omkostningene, vilde det for Norge være en smuk løsning av spørsmålet! - Jeg tror at man i nogen grad forveksler spørsmålet om studier med de andre følelser, som jo i virkeligheten settes i sving ved denne sak. Hvis Norge av en eller annen grunn hadde hatt et rettferdig krav på Venus fra Milo eller på Parthenonfrisen eller på et eller annet av verdens storverker i skulptur og vedkommende hadde kommet og tilbudt oss en gipsavstøpning, så kunde man kanskje si at en slik avstøpning ligner originalen ennu mer enn et fotografi av de norske registre og tegnelser ligner disse. Men jeg tror allikevel ikke der er noget menneske her i salen, som ikke ganske umiddelbart vilde reagere ved det og ha følelsen av at man fikk stene for brød. Det er nemlig ikke av hensyn til den norske historieforskning at vi gjerne vil ha registre og tegnelser hjem til Norge. Størsteparten, om ikke hele innholdet, av disse gamle regjeringsprotokoller er jo allerede offentliggjort på norsk. De foreligger i 12 bind av de norske riksregistranter. Jeg tror heller ikke at slike fotografier rent studiemessig kan erstatte originalen; - ingen, som har syslet med gamle dokumenter, vil innbilde sig det. Men for dem, som skal studere slike ting rent videnskapelig, er det jo selvfølgelig ikke uoverkommelig å ta en tur til Kjøbenhavn. Ennu mindre tror jeg det er nødvendig å drive høitidelige diplomatiske forhandlinger for å opnå en slik fotografering. Det er en rent kurant sak. Den foregår hver dag i alle verdens arkiver. Hver eneste dag fotograferes der arkivsaker til bruk for fremmede arkiver. Det eneste måtte da være at vi gjennom disse høitidelige forhandlinger kunde opnå å få Danmark til å betale regningen. Det er faktisk hele spørsmålet. Der er ingenting i veien for at Norge når som helst kan fotografere de norske registre og tegnelser i Kjøbenhavn. Men det er ikke av hensyn til våre videnskapelige studier at vi ønsker disse protokoller bragt hjem. Det er fordi de omhandler den viktigste del av vår historie gjennom endel hundreder av år, og fordi den overføring, som skjer når disse gamle regjeringsprotokoller fra Kjøbenhavn flyttes til Oslo, den betyr - rent følelsemessig kanskje - at noget av vår gamle historie kommer oss nærmere enn

før. Dette er ikke et studiespørsmål, det er et nasjonalt spørsmål - ikke noget annet. Det er en følelsessak om man vil, men det er jo ganske gitt, synes jeg, at de følelser som her settes i sving, og som vi ikke kan benekte verdien av, de tilfredsstilles ikke på nogen måte ved en samling av reproduksjoner.

Gram: Jeg går ut fra at utenriksministerens interessante redegjørelse i likhet med hvad der har vært tilfellet før vil bli trykt som et hemmelig dokument, slik at vi allesammen kan få anledning til å se det og lese det. Men jeg vil dog med engang, rent spontant, gjerne ha sagt et par ord like overfor et par av de punkter som utenriksministeren dvälte ved, og det er tilfeldigvis nettop de samme punkter som den foregående taler har heftet sig ved. Jeg vil da begynne med det siste først, fordi jeg der er i den sjeldne situasjon at jeg er enig med min forgjenger på talerstolen og sidekamerat i salen, hr. Thommessen. Jeg tror ikke man skal se fullt så smilende på dette punkt som den ærede utenriksminister gjorde i sin redegjørelse. Det kommer heldigvis ikke på trykk, og jeg er ganske sikker på, det kommer ikke frem ved de eventuelle forhandlinger han kommer til å føre videre med de danske. Men det betyr adskillig mer enn et spørsmål om fotografering for oss, og det fremgår av den enstemmige innstilling fra konstitusjons- og utenrikskomiteen, hvis ordfører jeg hadde den ære å være i den sak ifjor, at det som var oss om å gjøre var å få anerkjent vår suverenitet, vårt rettmessige krav på det norske riksarkiv, som tilfeldigvis har vært i mange hundre år i den felles residensstad Kjøbenhavn, men som vi dog måtte betrakte som det norske riksarkiv, hvor nettop registre og tegnelser har dannet hovedstammen, ryggraden, det viktigste i hele arkivet; og da er det ikke tilfredsstillende for oss å få fotografier av det - det kan vi forsåvidt skaffe oss nårsomhelst.

Det annet punkt var Gade-saken; der har jeg tilfeldigvis også vært ordfører og vil derfor gjerne ha sagt et par ord i tilknytning til de bemerkninger som kom fra hr. Thommessen nu nettop. Hr. Thommessen dvelte ved chiffersaken og den episode i Gades virksomhet. Jeg vil som komiteens ordfører ha sagt, at den beskjefteget ikke utenrikskomiteen sig det spor med under behandlingen av Hannevig-saken. Der var dokumenter nok, det var 12 000 sider - det er ikke så ganske litet - og vi følte ikke trang til å få mere. Det som vi da særlig dvelte ved tilslutt var minister Gades befatning med sin misjon i Hannevig-saken, og det var ut fra vårt syn på det og efter et inngående studium av det og efterat vi hadde hatt anledning til munttlige stenograferte konferanser både med Gade og en rekke av de personer som hadde vært oppe i det, at vi kom med en enstemmig innstilling - og en innstilling som gikk Gade meget sterkt imot i denne sak; men vi befattet oss ikke med chifferne og den side av saken. Efter hvad der nu er fremkommet fra hr. Thommessen er det formentlig opfordring til også å se på den side, idet jeg går ut fra, at utenrikskomiteen da iallfall måtte kunne ha krav på å få en redegjørelse for det, men sådan redegjørelse har vi hittil ikke fått, og jeg har grunn til å tro, at hvis den kommer, vil vi få et noget annet innhold enn den fremstilling

Gade har gitt overfor hr. Thommessen her. Men hvad der står for mig som et viktig punkt her det er, at vi gikk ut fra at den sak var avsluttet i juni 1928 ved Stortingets enstemmige tilslutning til komiteens innstilling og med de avgjørelser som blev truffet av utenriksministeren umiddelbart derefter, hvorefter minister Gade blev stillet "en disponibilitet". Som en avsluttet sak har vi sett den, og vi beklager i høi grad at det nu tas op igjen og den måte hvorpå det tas op igjen. Gade har den hele tid - og ikke minst efter utenriksministerens tilbud til ham efter utenrikskomiteens innstilling - hatt anledning til å få denne sak op til full belysning, hvis han ønsket det, men han foretrakk den løsning som da blev truffet, og da skulde det vært slutt. Jeg kan ikke annet enn si, at selvom man betrakter Gade som en syk mann - hvad jeg tror er riktig i denne forbindelse, jeg tror han lider av en slags forfølgelsesmani - så mener jeg at vi har også et annet hensyn å ta, hensynet til den mann som nu skal være vår generalkonsul over i Amerika. Han blir nu der mottatt av særdeles mange på en måte som ikke er tilfredsstillende for de norske interesser, fordi Gade har sendt dette hemmelige skrift til en rekke fremskutte norsk-amerikanere, - nettop de folk hvis ord man tillegger vekt og som har betydning der over i Amerika. Deres inntrykk efter minister Gades skrift må jo være meget litet gunstig likeoverfor det norske utenriks-styre i sin almindelighet og også likeoverfor vår generalkonsul, og det er ikke tilfredsstillende for norske interesser. At der nu muligens kan bli adgang for oss til å se en revidert og formildet utgave av dette skrift er ikke det samme som at minister Gade, tross de løfter han har gitt om å betrakte saken som avgjort, fremdeles i hele høst til fremskudte personer både her i Stortinget - det er andre enn dr. Thommessen som har sett det her - og til fremskudte personer i Amerika eller i utenriksetaten eller innen næringslivet her hjemme har latt sirkulere et skrift med beskyldninger mot en rekke personer uten at disse personer har fått adgang til å vite hvad beskyldningene går ut på og med en fremstilling av saken som jeg har god grunn til å tro ikke stemmer med den faktiske fremstilling som vi har fått og gjort oss op et godt skjønn om efter de opplysninger vi har fått.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Et av de spørsmål som blev berørt efterat jeg sist hadde ordet var turen til Island. Også jeg beklager og har vært opmerksom på det arrangement som har vært truffet med at stortingsmennene skal reise med "Hellig Olav", og der har vært anstillet visse undersøkelser for å se om det kunde rettes på. Men den norske stat er ikke i besiddelse av et skib som er passende for passagerer. "Heimdal" er altfor litet, "Heimdal" kan ikke ta 15-20 stortingsmenn, "Tordenskjold" er umulig - for ikke å tale om de kvaler man utsetter sig for ved å reise med de båter, men det er jo noget man kunde bære for flagets skyld. Nu er det altså ordnet så, at man reiser med en Amerikabåt. Det er en stor fordel, og man reiser sammen med svenske, finske og danske interparlamentarikere. Uheldigvis eller heldigvis, hvad man vil, bærer denne Amerikabåt navnet "Hellig Olav", og den fører Danebrog. Det er naturligvis ikke som det skulde være, det

hadde vært det naturligste og det heldigste om man kunde ha kommet under eget flag, men så umådelig tragisk ser jeg det ikke, for på Reykjaviks havn ligger i de dage for det første vårt panserskip "Tordenskjold", dernest "Stella Polaris", dernest "Meteor" og endelig et av Bergenske dampskibsselskaps almindelige passagerbåter, så ikke bare vårt orlogsflag er representert, men også vårt koffardiflag, på et utmerket måte. Våre stortingsmenn får skynde sig fra "Hellig Olav" op på land, så det ikke altfor sterkt blir hengende ved dem at de kommer med et dansk skib.

Naturligvis kan vi igjen undersøke, om det er mulig på ett eller flere av våre skibe å transportere 15-20 stortingsmenn derop, men efter de undersøkelser som har vært anstillet hittil av Forsvarsdepartementet lar det sig ikke på tilfredsstillende måte gjøre.

Så var der talt om disse fotograferinger. Ja det er jo sørgelig med mig, at jeg ikke tar disse ting så alvorlig som de skulde tas, og jeg beklager det og ber om undskyldning. Saken er den at jeg har sett dette fotograferingsspørsmål nokså meget i sammenheng med hele arkivsaken. Enhver vet jo at rettslig er vår stilling likeoverfor Danmark på arkivsakens område meget slett, - vi kommer ingen vei uten Danmarks godvilje. Og nu er altså forholdet det, at vi kan idag få utlevert alle de arkivsaker av interesse for oss som finnes i Danmark undtagen nettop disse protokoller og optegnelser, og da er i virkeligheten spørsmålet ikke først og fremst, om vi skal ta fotograferingerne eller ikke, men om vi skal la hele oppjøret strande på, at vi ikke får protokollene og optegnelserne. Man må jo virkelig smile, når man hører dette fotograferingsspørsmål sammenlignet med en gipsavstøpning av Venus fra Milo eller med et fotografi av Tordenskjolds sarkofag. Venus fra Milo har en kunstnerisk verdi i sig selv, som ingen nokså smuk gipsavstøpning kan opveie; Venus fra Milo er til daglig glede og fryd for alle som ser den og en gipsavstøpning kan ikke erstatte den glede og fryd. Tordenskjolds sarkofag er en håndgripelig ting, som selvfølgelig ikke kan erstattes med at man har et fotografi ophengt i Nidaros domkirke. Men disse protokoller vilde være omhyggelig nedlåst i de norske arkivkjællere; og jeg tror ikke det var mange folk som gikk daglig omkring og gledet sig i bevisstheten om at disse protokoller befinner sig der. Derimot har jeg gjentagne gange hørt, at det har adskillig betydning for folk som vil studere spørsmål som er beslektet hermed, at disse protokoller var her. Jeg hører nu til min overraskelse at det ikke forholder sig så, men sådan har det vært fremstillet for mig. Med hensyn til fotografering har det alltid vært sagt, at en forutsetning måtte være at disse fotografier måtte fotograferes på en måte og på sådant papir som gjorde dem holdbare gjennom tiderne. Det er nemlig en innvending som har vært gjort mot fotografering at den ikke vilde være holdbar. Men som sagt, ut fra det almindelige syn som vi har hevdet, ut fra det syn som jeg vet hevdes fra arkivfolk og nu også fra så interesserte folk som hr. Thommessen og hr. Gram, er det en selvfølge at på det nuværende tidspunkt vil det ikke fra norsk side vises nogen antydning av at vi vil ta til takke med fotografering. Jeg har vært inne på et spørsmål i forbindelse

med dette, nemlig om man kunde få Danmark til å utlevere alt det øvrige og la spørsmålet om protokollene bero. Jeg tror det vanskelig lar sig gjøre; men jeg vilde synes det var trist, at vi nu, når vi kan få alt det andre, skal la det hele stilles i bero på meget ubestemt tid. Her er talt om vår rett som rike, våre rettskrav. Også det har jeg undersøkt, og det hevdes, at selvom Danmark vilde gi avkald på sin rett efter traktaten av 1851, vilde vi internasjonalt stå slett, hvis vi bragte spørsmålet om disse protokoller inn for voldgift. Derom tør jeg ikke uttale mig med større bestemthet, men det har vært sagt mig fra meget kyndig hold. Men som sagt, la ikke spørsmålet om fotografering idag skille oss - jeg vil så visst ikke antyde at vi vil ha fotografering.

Så kommer jeg til "Gadesaken". Her var virkelig adskillige ting som forbauset mig. Det første var det som hr. Thommessen oplyste om, at han og øvrige venner av Gade - han nevnte hr. Ameln og hr. Mjøen - ikke kunde komme tilorde dengang denne sak behandledes i Stortinget. Det er ganske nytt for mig og jeg må stille det spørsmål, hvorledes forholder det sig hermed? Såvidt jeg husker hadde hr. Ameln ordet til en nokså likegyldig bemerkning, men de andre tror jeg ikke ba om ordet. Det vilde jeg iallfall gjerne ha nærmere rede på. Fra regjeringens side har det aldri vært lagt nogensomhelst hemsko på ytringsfriheten i denne sak. Regjeringen har ikke noget større ønske hatt enn at denne sak skulde opklares tilbunns og opklares på den rettfærdigste og mest upartiske måte. Såvidt jeg vet hadde Gade den fulleste anledning til i den størst mulige utstrekning å fremholde sitt syn også for stortingskomiteen, så der blev i den tid ikke lagt nogetsomhelst bånd på Gades rett og adgang til å få sitt syn og sine meninger frem. Det er riktig, som hr. Gram sa, at chiffersaken spilte i alt det som foregikk våren 1928 en forholdsvis liten rolle. Der var nemlig så overordentlig meget annet som meldte sig, hvor det gjaldt å ordne Gades forhold, og jeg tror det var først her i Stortinget chiffersaken blev berørt. Hvis Stortinget ønsker det, hvis utenrikskomiteen ønsker det, så skal chiffersaken bli oversendt utenrikskomiteen til foreleggelse for Stortinget. Jeg vil ikke tilråde det, for det er i virkeligheten ikke annet enn påny å rote op i en affære som ikke vil bli tiltalende for minister Gade.

Jeg har sagt til hr. Gade ansigt til ansigt: Jeg tror jeg kan si Dem, hr. Gade, at jeg i forholdet til Dem kanskje har optrådt mer som Deres venn enn mange av dem som har vanskelig for å si Dem ubehageligheter på grunn av det nære forhold de står i til Dem. Jeg var ganske objektiv, ganske utenforstående hvor det gjaldt hele Hannevig-saken, for den var skjedd før jeg kom til. Jeg hadde den største lyst til å beskytte hr. Gade, jeg satte pris på minister Gade og var glad i ham, men beskyttelsen kan ikke gå så langt at det blir en beskyttelse av uretten mot retten. Jeg hørte til min forbauselse at hr. Gades dagbok idag blev påberopt som et slags bevismateriale. Også jeg kjenner litt til hr. Gades dagbok, og slettere materiale som bevismateriale finnes ikke. Jeg hadde en sammenkomst med hr. Gade og hr. Morgenstjerne - dette har jeg redegjort for omhyggelig i utenriks- og konstitusjonskomiteen - våren 1928 for å bringe til en endskap de beskyldninger av endog kriminell

art som hr. Gade skulde ha rettet mot hr. Morgenstjerne, og hr. Gade kunde i det møte intet fastholde av sine beskyldninger.

Det han hadde å fare med, var en på engelsk avfattet dagbok som han leste bruddstykker av, men det var da det kom til stykket ganske uholdbart og han måtte selv innrømme det. Han kom også i en av sine samtaler med mig med positive beskyldninger mot Utenriksdepartementets funksjonærer, spesielt mot utenriksråd Esmarch og generalkonsul Lund, beskyldninger som var av den art, at de folk øieblikkelig hadde måttet fjernes hvis det hadde vært en gnist av sannhet i dem. Jeg sa da til hr. Gade, at han måtte da forstå, når han kommer med disse beskyldninger, at jeg for hvem dette er ganske ukjent, øieblikkelig måtte undersøke saken. Ja selvfølgelig, sa han. Dagen efter kunde jeg skrive til hr. Gade, at disse beskyldninger var helt grunnløse. I virkeligheten var de allerede tidligere blitt absolutt tilbakevist av utenriksminister Lykke. Jeg traff hr. Gade samme aften, han kom mot mig og uttalte sin glede over at misforståelsen på denne måte var bragt ut av verden. Det varte imidlertid ikke lenge før jeg hørte at hr. Gade til tross for den absolutte dementi fremdeles fremkom med de samme beskyldninger både mot hr. Esmarch og hr. Lund. Kan man da tenke sig annen forklaring - og det er den velvilligste forklaring - enn at hr. Gade på grunn av alle de skuffelser som han har måttet gjennomgå i forbindelse med Hannevig-saken, er blitt syk?

Hvad chifferhistorien angår, har den aldri vært skutt i forgrunnen av Utenriksdepartementet, ikke minst av hensyn til hr. Gade. Men med chiffersaken forholder det sig i korthet slik, at hr. Gade selv erklærte, at han fra annet hold hadde fått kjennskap til et telegram til Utenriksdepartementet, som han måtte vite var sendt i chiffer. Og er der en plikt for en utenriksk tjenestemann, så er det den, at øieblikkelig han får den minste mistanke om at vårt chiffer lekker, skal det innrapporteres. Hr. Gade innrapporterte det ikke, og det nytter lite bakefter å påstå at han trodde telegrammet var "en clair" eller at å vise sine venner en dagbok hvorefter det og det var gjort. Jeg synes at det er pinlig at denne sak har måttet tas op igjen.

Når jeg nu her idag av en mann som hr. Thommessen får høre litt av hvad det står i denne brosjyre, så spør jeg, om det ikke i høieste grad er illoyalt efter den avtale som er truffet mellem minister Gade og mig som utenriksminister om at det skal falle ro over disse ting, å vise sine venner, hr. Thommessen og andre, en brosjyre som inneholder opplysninger av den art, at hr. Thommessen synes at de renvasker hr. Gade, mens hans chef, og det departement i hvis tjeneste han ennu står, holdes utenfor disse opplysninger. Jeg var ute og telefonerte isted, jeg møtte da en annen herre som også hadde fått denne brosjyre, og han sa, at brosjyren inneholder ikke det som jeg sa. Jeg kunde bare svare, at jeg har ikke sett brosjyren, og derfor ikke vet hvad den inneholder. Og det er nettop det graverende ved hele saken, at jeg idag vet, at det i et år omtrent har vært i sirkulasjon en sådan brosjyre og det har ikke vært mulig for mig med sikkerhet å få vite hvad det står i den. Jeg kjenner "fenomenet Lund", som jeg har fått i fortrolighet av hr. Gade, men jeg betrakter det skrift for å være av den art,

at jeg om jeg hadde kunnet, ikke vilde vise det engang til de folk hvem det berører.

Alf Mjøen: Jeg hadde ordet den gang under den hemmelige debatt her i Tinget. Jeg stod i samme stilling som hr. Thommessen, og da hr. Thommessen har uttalt sig, så vil ikke jeg komme nærmere inn på det. Det forholder sig imidlertid ikke sådan som hr. Gram opplyser, at vi behandlet bare Hannevig-saken, for mann og mann imellem og blandt komiteens medlemmer anførtes det som en vesentlig grunn dette med chiffersaken. Hr. Thommessen har rett i at under debatten her i Tinget følte vi det som at vi fikk kaldt vann over oss med engang det blev opplyst at Gade ikke hadde innrapportert det om skriften. Den brosjyre som er sendt, har ikke jeg sett, den er ikke blitt sendt til mig. I de senere år har jeg ikke vært noget sammen med hr. Gade, så brosjyren er kanskje sendt til venner som står ham nærmere. Jeg vil si, at utenriksminister Mowinckel uttalte sig den gang her meget sympatisk om hr. Gade. Hr. Mowinckel vil også huske, at han under debatten kom hen til mig privat og gav en forklaring, og dermed følte jeg mig beroliget. Men hr. Hambros uttalelser i et hemmelig møte som konstitusjonskomiteens formann var en skyllregn, jeg følte det som at det var en henrettelse av en offentlig person, og jeg mener, at hvis det det her gjelder er et forsvarsskrift som en borger, en mann som har vært i vår utenrikske tjeneste, vil sende for sig selv, så må ikke det formenes ham.

Enhver har rett til å forsvare sig. Jeg har som sagt ikke sett dette forsvarsskrift, det er ikke blitt sendt mig. Men jeg følte mig beroliget, efterat hr. Mowinckel hadde talt med mig og mente at det vilde ordne sig på beste måte. Men jeg må si det er uten sidestykke, hvordan hr. Hambro optrådte som komiteens formann og så å si henrettet med sine uttalelser en tjenestemann som ikke hadde adgang til å være her og forsvare sig. Derfor mener jeg, at er der utgitt en brosjyre, og har utenriksdepartementet rett, har det intet å skjule, har det beviser, så står utenriksdepartementet sig på at det kommer frem, heller enn at det skrift skal cirkulere mellem utenforstående. Jeg var ute det øieblikk da utenriksministeren hadde ordet, men jeg har forstått det derhen, at man vilde be om å få det nu, mens de personer og den komite er samlet, som har behandlet dette. Deri er jeg enig. Er der i det forsvarsskrift intet av betydning, eller er det feilagtig i både det ene og det andet, så kan utenriksdepartementet og også utenrikskomiteen kun glede sig over at det kommer til granskning. Men man kan ikke stenge en borger adgangen til å forsvare sig, når han føler sig urettelig behandlet.

Hambro: Angående arkivsaken skal jeg ikke si mange ord, den kommer jo op i sin realitet i Stortinget med egen innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen. Jeg vil kun ha sagt den ene ting om fotografispørsmålet, at professor Koht og jeg inntok det standpunkt, at vi overhodet ikke vilde forhandle med Danmark på grunnlag av et ensidig tilbud fra Danmark om at Norge skulde få fotografier av protokollene, og under konferanse med utenriksdepartementet brøt vi forhandlingene, medmindre Danmark vilde forhandle parallelt på grunnlag av at

Norge beholdt originalene og Danmark fikk kopiene; og da det var fullt offisielt for de danske, at vi brøt forhandlingene, hvis de ikke vilde gå med på den parallellitet, blev det, som det vil fremgå av de hemmelige dokumenter, skriftlig trukket tilbake fra dansk side det ultimatum på sett og vis de hadde gitt oss, og de delegerte erklærte sin redebønhet til å opta forhandlinger på parallelt grunnlag, idet både professor Koht og jeg uttalte, at ut fra nasjonale stemninger i Norge vilde ingen norsk regjering, uansett hvad medlemmene personlig måtte mene, kunne slutte traktat med Danmark idag på grunnlag av at Danmark blev sittende igjen med originalene. Så jeg tror at hr. Thommessen kan være ganske rolig. Også utenriksministerens uttalelser her idag gir jo uttrykk for den samme opfatning.

Hvad nu dette forhold til Gade angår, da vil jeg si den ting, at det er unektelig egnet til å vekke en viss oppmerksomhet at et medlem av Stortinget gjennom lang tid har sittet inne med et dokument, hvori der er rettet de mest graverende beskyldninger mot utenriksdepartementet, uten å gjøre utenriks- og konstitusjonskomiteen bekjent med denne ting. Det hadde vært enhver stortingsmanns plikt, som fikk en brosjyre av denne art, øieblikkelig å gjøre landets regjering bekjent med den og sørge for at der blev tatt de skridt mot vedkommende mann, som regjeringen fant å måtte ta med følger enten for ham eller for de menn, som uten å vite at der var slynget ut den slags siktelse mot dem, var kompromittert i deres øine, som hadde lest skriftet. Det imponerer enhver meget lite som har hatt befatning med den sak, at år og dag efterat den mann har vært innkalt for å forklare sig om alle ting, år og dag efterat han skriftlig har erkjent sin forgåelse like overfor departementet, kommer han og fremlegger privat og under fire øine for venner en dagbok, som han ikke påberopte sig den gang saken var oppe og var aktuell. Enhver karakteristik av den ting yderligere er i og for sig overflødig. Jeg vil henstille til hr. Thommessen å overlevere utenriksministeren sin brosjyre, og jeg vil henstille til utenriksministeren å overlate riksadvokaten brosjyren, for det er påtalemyndigheten under hvilken både Gades befatning med chiffrerne og Gades siktelse mot utenriksdepartementet rettelig hører hjemme.

Thommessen: Den brosjyre er jeg ganske avskåret fra å levere, jeg har aldri vært eier av den. Jeg lånte brosjyren i to eller tre dage i sommer, så jeg kan ikke overlevere den til nogen, den er ikke blitt mig utlevert som min eiendom. Men jeg har bragt saken frem her ved den første anledning som der efter min mening var til å bringe saken frem. Jeg fikk låne denne brosjyre, efterat Stortinget var sluttet ifjor, og jeg bestemte mig til at jeg vilde bringe spørsmålet inn her, når Stortinget atter trådte sammen.

Jeg vil forøvrig gjerne få lov til å understreke at jeg her ikke har tatt noesomhelst parti for minister Gades standpunkt. Jeg har gjengitt det utelukkende ad referendum, ikke fordi jeg har trodd at det inneholdt noen stor realitet, - jeg trodde ikke egentlig det i sommer, og jeg tror det ikke fremdeles - men jeg har bragt det frem her først og fremst fordi jeg mener at det inneholder et moment til belysning av Gades følelser og tenkesett, som Stortinget ikke bør være helt

fremmed for, og som det kanskje har krav på å bli gjort bekjent med, når det sies at vi her har å gjøre med en syk mann. Det kan være omstendigheter som gjør at også den syke mann kan føle sig noe mishandlet.

Ameln: Jeg er ikke forberedt på å diskutere noen Gade-sak i realiteten. Det står for mig sådan at hvis jeg uttalte mig under Hannevigsaken, så var det en reservasjon jeg tok mot at saken blev benyttet som prejudikat videre enn den hadde krav på, og det var muligens en reservasjon også mot at man betraktet Hannevigsaken som en Gadesak og vilde gå til aksjon mot Gade på basis av hvad der blev sagt i et hemmelig møte. Jeg er av samme opfatning som hr. Thommessen. Jeg mener at det som dengang blev sagt av enkelte komitemedlemmer om Gade, spesielt dette om chiffer, var ting som ikke hadde noe med Hannevigsaken å gjøre, og det var ting som, hvis man mente det hadde stor betydning, burde vært tatt som en egen sak og hvor begge parter på forhånd hadde kunnet uttale sig. Der hviler jo en nokså uheldig skjebne over denne sak. Gade meddeler sine folk om denne sak, og de ansvarlige myndigheter benytter alltid hemmelige møter til å meddele om denne sak, så Gade får heller ikke på sin side vite hvad der blir sagt. Jeg mener at det som blev sagt om Gade fra ansvarlig hold i forrige møte, det burde ikke vært sagt i et hemmelig møte, uten at Gade øieblikkelig hadde fått full beskjed om hvad der var sagt i det møte. Jeg mener at denne sak er ikke behandlet på den rette måte, og jeg mener at det er heller ikke riktig at man tar saken op som man har tatt den op her i et møte og er kommet inn på realiteten. Jeg har ikke anelse om hvem som har rett eller urett med hensyn til disse faktiske ting, og jeg får formodentlig heller ikke noe med noen av dem å gjøre. Men jeg mener at det er ikke den riktige måte, selvom mannen har 100 % urett, å stå her og henrette ham stadig i hemmelige møter. Og så er man hans beste venn og gir sig selv attest for objektivitet! Jeg vil si at folk som gir sig selv attest for objektivitet, stoler jeg ikke på.

Gram: Først bare to ord om arkivsaken. Der vil jeg minne om at i det hemmelige møte hvor vi behandlet arkivsaken i sommer, leste jeg op komiteens enstemmige innstilling. Der leste jeg bl.a. også op resultatet av professorene Kohts og Kolsruds arbeide, oversendt kirke departementet 8de desember 1927, hvor de herrer, som hadde enkelte dissenser, dog var enige om at "Norge foreslår aller først utlevert de norske regjeringsprotokoller fra foreningstiden og fastholder anerkjennelsen av sin rett til disse som *conditio sine qua non* i oppgjørssaken". Vi sluttet oss til professor Kolsruds uttalelse om at dette norske krav måtte bygges på Norges suverenitet i foreningstiden. Når vi så kommer til spørsmålet om fotografering, uttaler komiteen likeledes enstemmig: "Der har vært reist spørsmål om man kunde nøie sig med fotografering av disse norske arkivsaker. Komiteen anser dette helt utilfredsstillende. Som ovenfor gjentagende fremhevet gjelder det her ryggraden i det norske riksarkiv, og disse saker vil med letthet kunne skilles ut fra de danske."

Hvad spørsmålet Gadesaken angår, vil jeg fremholde at dette som er kommet til om chiffer, blev nevnt under debatten for lukkede dører, men det var selvfølgelig ikke det som forelå den gang som hovedsak til avgjørelse. Det var utenriks- og konstitusjonskomiteens enstemmige innstilling om Hannevigsaken og den dermed sammenhengende Gadesak, altså Gades direkte befatning med Hannevigsaken, og der var vi enstemmig kommet til et resultat som måtte bli en fordømmelse, kan jeg vel si, over minister Gades befatning med denne sak. Den innstilling blev ikke holdt hemmelig, den blev offentliggjort, og den hadde Gade anledning til offentlig å ta avstand fra hvis han hadde ønsket det. Likeledes har Gade hatt tilbud om å få hele denne sak ennu engang bedømt og fullt retslig belyst. Ingen av de veier har Gade valgt; han har valgt den hemmelige vei. Det er han som har slått inn på først og fremst dette med hemmelige skrifter av sterkt injurierende art, som de folk som er blitt anklaget der, ikke får adgang til å se, og de får heller ikke vite hvad der står i dem. Det bruker han mot utenriksdepartementet, mot den utmerkede utenrikskomite og mot generalkonsul Morgenstjerne som nu skal tiltre sin stilling der borte blandt norskamerikanerne, hvor han søkes undergravet, mens Gade ennu formelt står i den norske utenriksetat. Det er det forhold som er en anomali.

Presidenten: Hr. Hambro har hatt ordet to ganger og får nu ordet til en kort bemerkning.

Hambro: Jeg vil gjøre opmerksom på - både fordi hr. Mjøen og hr. Thommessen synes å ha misforstått, hvad der foregikk i møtet for lukkede dører - at det som passerte angående chiffersaken i møtet for lukkede dører, det var at jeg som formann i komiteen nevnte, at det var ryktedes at der hadde foreligget misbruk av chiffret; og jeg spurte utenriksministeren, hvorvidt det forholdt sig så. Utenriksministeren uttalte, at det forholdt sig så, og komiteens medlem hr. Scheflo uttalte da en temmelig skarp dom over Gades forhold i denne sak og et ønske om at saken, som ikke hadde nogen direkte forbindelse med Hannevigsaken, måtte få sitt efterspill i departementet. Og hvis hr. Mjøen vil lese gjennom den debatt, som fant sted for lukkede dører, så vil hr. Mjøen bli i temmelig høi grad nødt til å revidere sin opfatning av at der blev utgydt "en skyllregn" over Gade. Jeg har lest gjennom hele den debatt, og jeg skulde anta at når hr. Mjøen har bevaret dette inntrykk, så må det mere skyldes det inntrykk han har hatt av tonene fra komiteens side enn det skyldes de ord, som har vært sagt; for ordene tror jeg ikke i særegen grad kunde angripe hr. Mjøens sensible gemytt. Det som nu foreligger, det er at der er spredt ut rygter, som hr. Gade ikke tidligere har vovet å antyde hverken likeoverfor utenriksministeren eller komiteen; og jeg vil gjøre opmerksom på, at såvel innstillingen i denne sak, som i realiteten alle de punkter som er blitt berørt, har vært forelagt hr. Gade. Innstillingen har han fått og utenriksministeren har konferert med ham både om chifferhistorien og om alt annet. Han har valgt ikke å gå til nogen offentlig undersøkelse, men forpliktet sig til å tie stille. Det er det som faktisk foreligger, og da kan enhver gjøre sig op et skjønn om holdbarheten av hans tilsagn,

når man underhånden cirkulerer slike ting. Jeg er opmerksom på, at hr. Thommessen reserverte sig helt fyldestgjørende på ethvert punkt, men jeg skulde ønske, at han med en gang, da han blev bekjent med disse ting, også hadde gjort utenriksministeren bekjent med dem.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg vil uhyre nødig, at det hos nogen, efter det som her er foregått, skal sitte igjen en følelse av at her er gjort nogen urett, noget i retning av et justismord likeoverfor hr. Gade. Hr. Ameln sa i sitt siste foredrag, at når alt holdtes hemmelig her, måtte det bli hemmelig på den annen side også. Jeg vil gjerne gjenta, hvad jeg kanskje ikke sa tydelig, da jeg først hadde ordet, at et av de alternativer, som skriftlig blev tilbudt Gade, det var å utarbeide en redegjørelse over det hele forhold, si alt han vilde, bruke de advokater til hjelp, som han vilde, og fristen blev satt rummelig, til utløpet av august måned samme år. Når det skrift forelå, skulde det undergis den mest objektive rettslige bedømmelse, og jeg hadde tenkt mig en juridisk kommisjon, opnevnt av Høiesteretts justitiarius. En mann, som har fått et slikt tilbud fra sitt departement, har ingen grunn til å klage, og den mann skulde holde sig for god til gjennom hemmelige brochyre, som den som skal være betrodd hr. Thommessen, å komme med anklage mot departementet, som likeoverfor ham har gått helt ærlig og åpent tilverks.

Indrehus: Til dette som er kome fram i dag vil eg segja, at utanriksnemnda - det gjeld alle medlemer - har teke denne sak heilt objektiv. Me fekk forklåringar frå dei som var interesserte i saka, og me prøvde på alle måtar å få ljøs i det som galdt Hannevig-saka. Det var no den sak som låg fyre, og eg torer påstå, at frå ingen av medlemene i nemnda kom det fram anna enn den absolutte objektivitet. Utanriksministeren sa, at han personleg stod velviljug til Gade, og det vart seinare sagt av hr. Ameln, at det verkar no litt tvilsamt, når ein mann kjem og forsikrar slikt. Då vil eg segja som medlem av nemnda, at under dei konferansar me hadde med utanriksministeren, gjekk han heilt objektivt fram. Men eg vil og segja, at me alle hadde ei viss kjenning av, at han i alle fall ikkje vilde gjera noko som skulde tyngja Gade. Me forstod det soleis på same måten, som utanriksministeren sjølv har opplyst her no, at han hadde eit sterkt ynske um, at ein kunde få ordna dette på ein rimeleg måte og serleg - etter dei opplysningar som låg fyre - på ein slik måte, at ein ikkje skulde vera alt for hard imot Gade. Det er den faktiske stode. For min part var eg ikkje det spor kjend med nokon av desse, som det her galdt, og dei fleste av medlemene i nemnda var visst i same kasus, so me var ikkje innstilt på noko anna enn å vera heilt objektive. Utanriksministeren har no sagt - og det set eg stor pris på - at han vil hjelpa til, at det no kann verta slutt på dette. Ingen er tent med eller kann finna seg i eit underhandsarbeid, som ingen kann kontrollera, eller som ikkje let seg kontrollera, og etter det som er passert i dag sit eg med ei sterk kjenning av, at det er turvande no, at alle kort vert lagt på bordet, for at insinuasjonar og tvil ikkje skal gå år etter år. For nemnda er det ingen grunn til å ottast for det,

Møte for lukkede dører, Stortinget 15. februar 1930

og etter alt som er kome fram her, meiner eg, at det er det rette. Det må vera slutt på dette, korta på bordet på ein eller annan måte! Det er mi meining etter det som er passert, og ikkje minst etter det som er passert i dag.

Presidenten: Presidenten foreslår: Stats- og utenriksministerens meddelelse trykkes og sendes representantene som hemmelig dokument og oversendes utenriks- og konstitusjonskomiteen.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Protokollen blev derpå oplest uten å foranledige nogen bemerkning.

Møtet hevet kl. 12.45.